

MUSEOVIRASTO
RAKENNUSHISTORIAN
OSASTON ARKISTO

ENSO OY:N RAKENNUSKANNAN INVENTOINTI

Suojeluluokitus- ja
toimenpide-esitys 7.1.1997

Helinä Koskinen
Timo Kantonen
Henrik Wager

tutki minä hylly

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	2
Karttasymbolien selitykset	4
Kotkan tehtaat	5
Lieksan Pankakosken tehtaat	8
Kaukopään tehtaat	10
Tainionkosken paperi- ja lankarullatehdas	13
Imatrankosken tehtaat	15
Imatran tehtaiden muu rakennuskanta	17
Korkeakosken entinen insuliittitehdas	18
Summan sanomalehtipaperitehdas	20
Tervakosken tehtaat	23
Varkauden tehtaat	26
Anjalankosken tehtaat	31
Oulun tehtaat	34
Kemin tehtaat	36
Rutolan ylivientilaitos	38
Laitaatsillan telakka Savonlinnassa	40
Joutsenon Honkalahden saha	42
Tolkkisten vanha sulfiittiselluloosatehdas	44
Pateniemen sahayhdyskunta	46
Hyrnsalmen sahayhdyskunta	48
Entinen Tornator Oy:n Lahden rullatehdas	50
Käyhkäänhovi ja rullatehdas	52
Ilomantsin Möhkön ruukki	54
Ilomantsin Käenkosken ruukki	56
Turpaan mylly	58
Kytäjän kalkkivuori	60

JOHDANTO

Lähtökohta

Enso Oy:n rakennusperinnön kulttuurihistorialliseen arvoon perustuva suojeluluokitus toimenpide-esityksineen pohjautuu Henrik Wagerin vuonna 1996 tekemään inventointiin. Luokittelussa käytettävät ryhmät, valintaperusteet ja periaatteet esitettävälle toimenpiteille sovittiin inventointityön ohjausryhmässä, johon kuuluivat Enso Oy:stä maankäyttöpäällikkö Juhani Laitinen ja rakennusinsinööri Markku Ketolainen ja Museovirastosta tutkijat Timo Kantonen ja Helinä Koskinen. Kohteiden luokittelu ja toimenpide-esityksen laatiminen annettiin Timo Kantosen, Helinä Koskisen ja Henrik Wagerin tehtäväksi. Tässä inventointiraportin liitteessä esitellään työryhmän ehdotus Enso Oy:n ja Museoviraston käsiteltäväksi.

Enso Oy:n omistaman rakennuskannan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet on luokiteltu kolmeen ryhmään:

- * säilytettäväksi esitettävä Suomen metsäteollisuuden rakennusmuistomerkki
- * säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö
- * säilytettäväksi suositeltava ao. teollisuuslaitoksen teollisuusperinnön kannalta tärkeä kohde

Tämän lisäksi on toimipaikoista osoitettu kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiset alueet. Suurin osa tehdasalueista on Museoviraston ja ympäristöministeriön vuodelta 1993 olevassa selvityksessä "Rakennettu kulttuuriympäristö" luokiteltu valtakunnallisesti arvokkaiksi alueiksi, mutta tässä yhteydessä tehdyt suppeammat rajaukset ohjaavat selkeämmin niiden hoidon edellyttämien toimenpiteiden määrittelyä.

Luokittelu

Suomen metsäteollisuuden rakennusmuistomerkeiksi luokiteltavilla kohteilla on merkitystä koko maan metsäteollisuuden kulttuuriomaisuuden kannalta ja lisäksi erityisarvoa kansallisesti arvokkaina kohteina. Niiden arkkitehtoniset ja historialliset arvot - niin taloushistoriaan kuin tekniikan ja teknologian historiaankin liittyvät - ovat huomattavat ja entuudestaan tunnetut. Metsäteollisuuden rakennusmuistomerkeiksi valitut kohteet ovat sitä kansallista kulttuuriperintöä, jonka arvo voidaan vahvistaa ja vakiinnuttaa myös rakennussuojelulain nojalla. Ne ovat ensisijaisia ohjattaessa kansallista tai kansainvälistä taloudellista tukea säilymisen edellyttämiin toimenpiteisiin.

Enso Oy:n rakennusperinnöksi määritelty ryhmä sisältää tässä sekä yhtiön oman että sille yritysostojen myötä eri vaiheissa tulleen kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kiinteistöomaisuuden. Kun vertailukohteena on Enso Oy:n koko rakennuskanta, on näillä kohteilla erityisarvoa, usein myös valtakunnallisella tasolla. Ne ovat rakennusperintöä, joka parhaiten kuvaa Enso Oy:n vaiheita ja kehitystä metsäteollisuusyhtiönä. Säilytettäväksi suositeltuihin kohteisiin sisältyy rakennuksia, joiden kulttuurihistoriallinen merkitys on vähentynyt lukuisissa muutostöissä sekä rakennuksia, joilla on maisemallista tai historiallista merkitystä tehdasympäristön tai asuinalueen osana.

Museoviraston vastuu maamme valtakunnallisesti merkittävän kulttuuriperinnön suojelusta kohdistuu inventoiduista kohteista erityisesti metsäteollisuuden rakennusmuistomerkeiksi ja Enso Oy:n rakennusperinnöksi luokiteltuihin kohteisiin. Se merkitsee viraston osalta näiden ryhmien käyttöä ja kunnostusta tukevien korjausmenetelmien ja rahoitusmuotojen kehittämistä, niiden kulttuurihistoriallisiin tekijöihin liittyvän tutkimuksen ja muiden erityishankkeiden edistämistä. Menettelytavat näihin kohteisiin liittyvissä toimenpiteissä on tarpeen sopia Enso Oy:n ja Museoviraston kesken. Antikvaaristen asiantuntijatehtävien hoidosta voidaan sopia mahdollisuuksien mukaan myös maakunnallisen tai paikallisen museolaitoksen tai ympäristöviranomaisten kanssa. Säilytettäväksi suositeltuja kohteiden toimenpiteistä sovitaan paikallisella tasolla.

Toimenpide-esitykset

Toimenpide-esitykset ovat luonteeltaan erityistoimenpiteitä ja -ohjeita. Esitykset liittyvät ensisijassa ajankohtaisiin ja inventoinnin aikana esille tulleisiin tarpeisiin ja hankkeisiin. Pääsääntöisesti rakennusten tai alueiden nykyinen käyttö ja huolto turvaa niiden kulttuurihistoriallisten arvojen säilymistä, ja kohteiden uudelleenkäytön luonteeseen tai hoitotapaan on näin ollen otettu kantaa vain poikkeustapauksissa.

Kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeisiksi määriteltyjen alueiden yhteydessä on haluttu tuoda esille esimerkiksi tehdasalueen rakenteen ja käyttöhistorian tai asuinalueen eheyden merkitys, jolloin toimenpide-esitykset tukevat näiden tekijöiden huomioon ottamista.

Rakennettuun ympäristöön liittyvien toimenpide-esitysten lisäksi on aiheellista ottaa tässä yhteydessä esille toimintansa lopettaneiden tehtaiden tai laitosten arkistoaineiston tallentamiskysymys. Arkistoaineiston uudelleensijoittamisesta olisi tarpeen laatia periaateohjelma.

Lopuksi

Enso Oy:n rakennusperinnön inventointi ja kulttuurihistoriallisen arvon määrittelytyö on ollut haastava tehtävä. Selvitys on ensimmäinen yhden metsäteollisuusyrityksen rakennusperintöä koskeva kartoitus maassamme, jolla luodaan perusta kokonaan uudelle menettelytavalle. Työn yhteydessä on ollut ensimmäisen kerran mahdollista tarkastella metsäteollisuutemme rakennustoimintaa aiempaa kokonaisvaltaisemmin ja arvioida tämän toimialan merkitystä kulttuuriympäristönä. Toimeksiannon merkittävyyttä on lisännyt Enso Oy:n hallitseva asema metsäteollisuusyritystemme joukossa.

Työn keskeisimpiä tavoitteita on ollut luoda pohjaa Enso Oy:n ja Museoviraston yhteisille toimintalinjoille. Projektin ohjausryhmän työskentely oli tästä jo hyvä esimerkki; se oli päätehtävänsä ohella toimiva tiedonvälitys- ja neuvottelukanava.

Helsingissä 7.1.1997

Timo Kantonen

Helinä Koskinen

Henrik Wager

KARTTASYMBOLIEN SELITYKSET

Säilytettäväksi esitettävät kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiset alueet on rajattu karttoihin.

Säilytettäväksi esitettävä Suomen metsäteollisuuden rakennusmuistomerkki (kohdenumero ympyröity).

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö.

Säilytettäväksi suositeltava ao. teollisuuslaitoksen teollisuusperinnön kannalta tärkeä kohde.

KOTKAN TEHTAAT

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Nykyisen monikansallisen monialayrityksen Enso Oy:n toiminta käynnistyi tällä paikalla 125 vuotta sitten ja jatkuu edelleen intensiivisenä. Höyrysahan vanhalla kone- ja pannuhuoneella savupiippuineen on erittäin suuri symbolinen merkitys: historiallisena hetkenä 125 vuotta sitten sahattiin yhtiön ensimmäinen tukki käyttäen yhä näkyvissä olevan kone- ja pannuhuoneen höyryvoimaa.

Tehdasalue on kokenut suuria muutoksia historiansa aikana. Vanhemmat rakennuskerrostumat ovat jääneet suurelta osin laajennusten ja muutosten peittoon, eikä yhtenäisiä kokonaisuuksia tehdasalueella ole. Sen sijaan alueen liikennejärjestely on noudattanut samaa rakennetta aina selluloosatehtaan valmistumisesta tähän päivään asti. Pääväylä, johon liittyy myös raide kulkee toimistorakennusten alapuolelta selluloosatehtaan itäpuolitse nykyiselle pääportille.

Vuosisadan alussa rakennetusta sulfaattiselluloosatehtaasta on jäljellä ainoastaan katkelmallisia osia. 1930-luvun laajennusvaiheesta on säilynyt selkeästi näkyvissä olevat vanha voima-asema sekä kamyrkonesali. Myös samanikäinen selkeästi erottuva kausistamo on säilynyt alkuperäisen kaltaisena. Kamyrkonesalin länsipuolella, sen pohjoispäässä on säilynyt noin 10 metriä pitkä fragmentti vanhasta vuosisadan alussa rakennetusta kuivauskonesalista. Tehtaiden suuresta 1950-luvun alussa tapahtuneesta merkittävästä investoinnista, voima-paperitehtaasta on erotettavissa alkuperäistä vastaavassa asussa oleva itäjulkisivu ja paperikonesali. Paperitehtaan energian tarpeen tyydyttämistä varten 1940-luvun lopussa pystytetty soodakattila ja sen suojarakennus ovat säilyneet alkuperäisen kaltaisina. Vuonna 1937 valmistunut glaubersuolatorni edustaa ajalleen uutta pystyvalutekniikkaa.

Vierekkäin sijaitsevat vanha ja uusi konttorirakennus edustavat eri aikakausien arkkitehtuuri-ihanteita ja muodostavat metsäteollisuusyrityksen kasvua hyvin havainnollistavan hallintoalueen. Näiden lähellä sijaitsevilla, Enso Oy:n perustamiseen palautuvilla kahdella luhtikäytävätalolla on niin symbolista kuin arkkitehtonistakin arvoa. Valtakunnallisesti erittäin arvokkaat, harvinaista työväenasuinrakennustyyppiä edustavat rakennukset ovat ainoat fyysiset muistot aiemmin mainitun piipun ja siihen liittyvän kone- ja pannuhuoneen rinnalla yhtiön toiminnan käynnistymisestä Portunlahdella vuonna 1872. Luopuessaan niiden omistuksesta vuonna 1996 Enso Oy samalla huolehti, että ne kunnostetaan asunnoiksi ja niiden huomattava symboliarvo tulee näin turvattua.

Säilytettäväksi esitettävät metsäteollisuuden rakennusmuistomerkit

Vanhan sahan kone- ja pannuhuone sekä savupiippu

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Valimo (7a), korjauspaja (7b), vanha konttori (26), uusi konttori (27), glaubersuolatorni

Säilytettäväksi suositeltavat Kotkan tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Kamyrkonesali (5e), vanha höyryvoimalaitos (6), nykyinen sähkökorjaamo (5f), paperitehtaan vanhin osa (17), kausistamo (11), soodakattila (12), Tampella-kattilat (13).

Esitettävät toimenpiteet

Sahan vanhan kone- ja pannuhuoneen sekä savupiipun muistomerkkiarvoa on pyrittävä korostamaan. Pannuhuoneeseen liittyvien valimon ja korjauspajan käytön ja muutostöiden tulee tukea mainittua tavoitetta. Vanhan selluloosatehtaan 1930-luvun laajennuksissa rakennetut tehdasrakennukset ja -rakennusosat (5e, 5f, 6) suositellaan säilytettäväksi, samoin kuin Alvar Aallon suunnittelema paperitehdas. Viimeksi mainitun länsijulkisivu ja konesali ovat säilyneet alkuperäisellään.

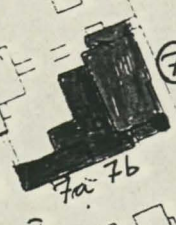
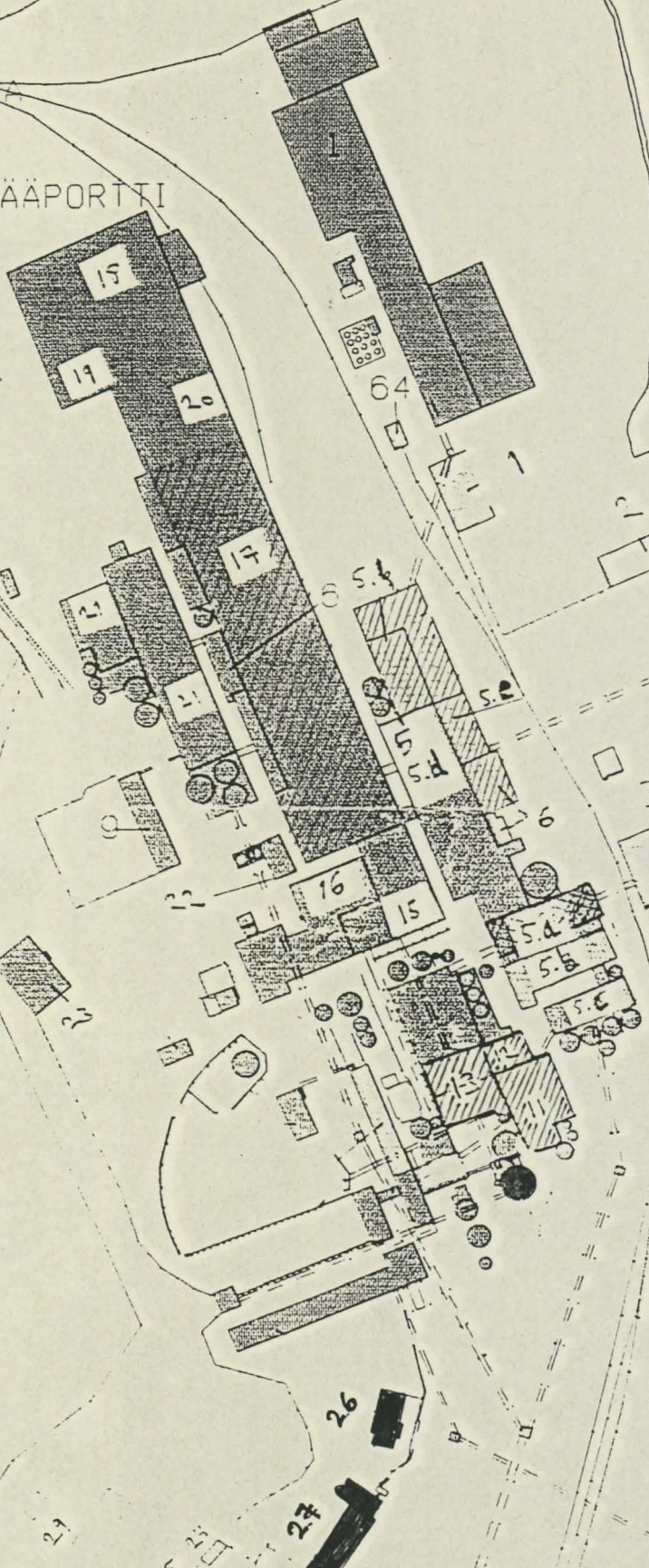
Purettava saharakennus on dokumentoitu yhteistyössä Enso Oy:n ja maakuntamuseon kanssa. Käydyissä neuvotteluissa ja katselmuksessa paikan päällä Museovirasto piti sahan purkamista mahdollisena.

AUTOVAIKE

68

PÄÄPORTTI

KOTKAN TEHTAAT

LIEKSAN PANKAKOSKEN TEHTAAT

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Pankakoskella on historiallista arvoa entisenä rautaruukkina ja nykyisen Enso Oy:n ensimmäisenä puuhiomona ja yhtiön järjestyksessä toisena kartonkitehtaana.

Tehdasrakennus on jäänyt muutamia fragmentteja lukuun ottamatta 1920-luvulla ja sen jälkeen toteutettujen muutosten peittämäksi; viimeisimmät laajennustyöt ovat vuodelta 1996. Vanhasta kartonkitehtaasta ja puuhiomosta muistuttaa enää vanha voimalaitos, joka sekin on kokenut huomattavia laajennuksia 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun puolivälissä. Pankakosken lankarullatehtaasta ei ole säilynyt rakennuksia

Pankakosken tehtailla on sille kuuluneista asuinalueista jäljellä enää pääosin 1940- ja 1950-luvuilla sekä osittain 1960-luvulla rakennettu Purniemi. Ajallisesti kerroksinen ja idyllinen asuinalue muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden. Alkuperäisellään säilyneet Koskela ja teknisen johtajan entinen asunto pihapiireineen ja puutarhoineen ovat edustava esimerkki tehtaanjohdon asumiskulttuurista tämän vuosisadan alkupuolelta.

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Vanha kartonkitehdas (4), vanha kuivauskonesali (nyk. korjaamo 9), vanha vesivoimalaitos (3), vanha kuorimo (2), vanha hiomo (1), vanha voima-asema (10), Metsäkonttori, Koskela, entinen teknisen johtajan asunto.

Säilytettäväksi suositeltavat Pankakosken tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

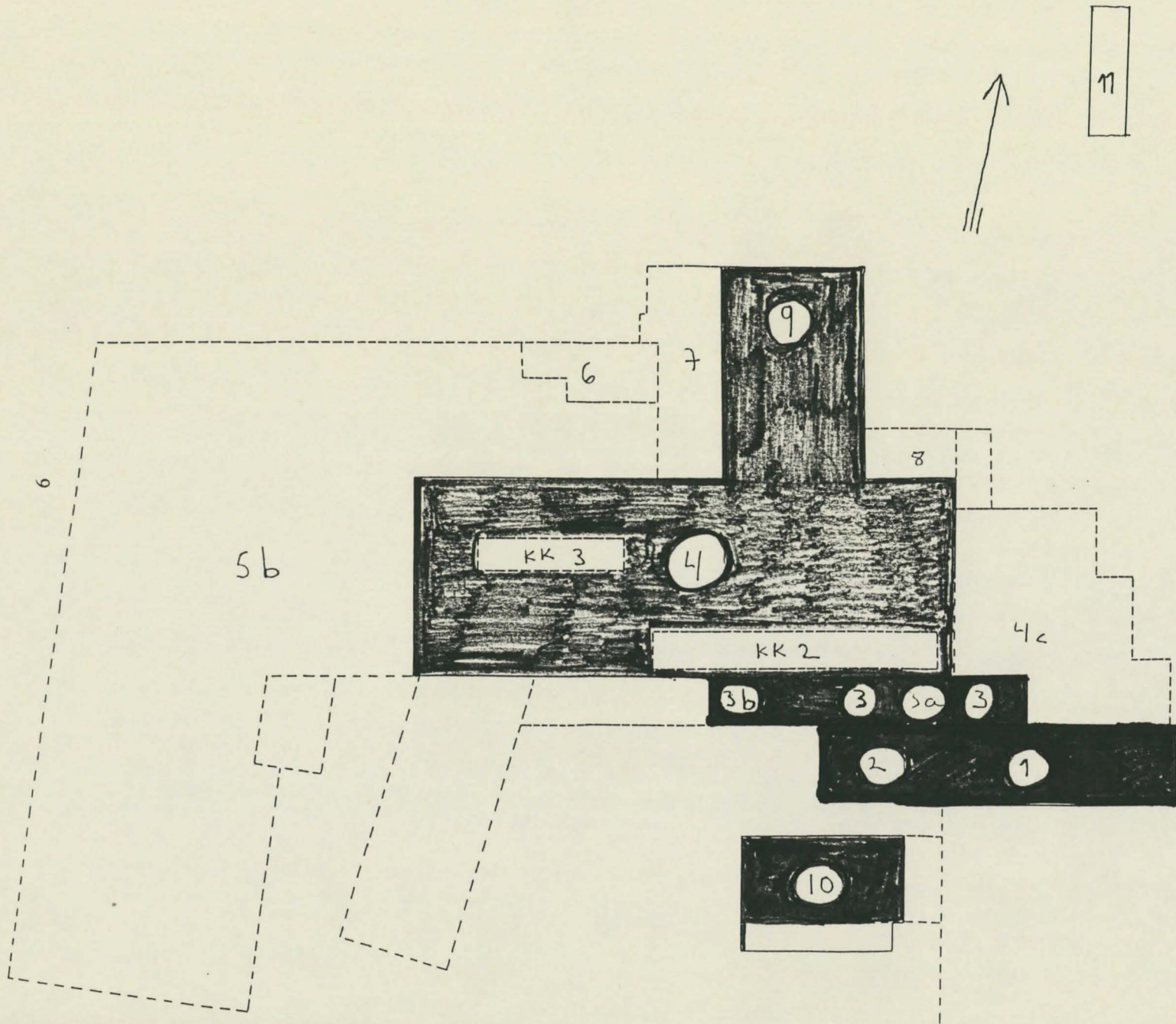
Purniemen ja Voimakylän asuinalueet

Lieksankosken voimalaitoksen päivystäjän asuinrakennus

Esitettävät toimenpiteet

Nykyinen käyttö turvaa tehdasalueen kohteiden säilymisen. Kartonkikonesali on pyrittävä säilyttämään alkuperäiskäytössä. Täydennys- ja muutosrakentamisessa on otettava huomioon tehtaan varhemmat kerrostumat. Tuotantotoiminnan edellyttämät muutokset ovat mahdollisia.

Tyhjillään oleville asuinrakennuksille ja Purniemen kerholle tulisi löytää käyttö

KAUKOPÄÄN TEHTAAT

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Kaukopään selluloosatehtaan asema Enso Oy:n rakennusperinnössä ja Suomen metsäteollisuuden rakennusmuistomerkkinä perustuu sen korkealuokkaiseen monumentaaliseen arkkitehtuuriin ja sen asemaan Enso Oy:n tuotantohistoriassa. Vuonna 1935 rakennettu selluloosatehdas on kokoluokassaan ja rakennusaikataulussaan aikansa voimannäyte.

Vanhan keittämön itäpääty porrashuoneineen sekä porrashuoneen ja miksariosaston yhdistävä kaarisilta muodostavat alkuperäisellään olevan, vuoteen 1935 palautuvan arkkitehtonisesti korkealuokkaisen kokonaisuuden. Miljöötä täydentää tehtaan itäpuolella sijaitseva miksari- ja haihduttamorakennus. Myös tämä rakennus sekä selluloosatehtaan pesu- ja sihtiosastot teialueineen ovat säilyneet lähes muuttumattomina vuodesta 1935. Keittämön ja voimalaitoksen 1950-luvun laajennukset noudattavat arkkitehtonisesti tehtaan perustamisvaiheen funktionalistista teollisuusarkkitehtuuria ja kuuluvat keskeisenä osana Kaukopään tehdasmiljööseen.

Kartonkitehdas on siinä tapahtuneiden laajennusten vuoksi muuttunut ulkoasultaan lähes täysin. Laajennukset erottuvat selkeästi tehtaan sisällä. Vanhimman kartonkikonesalin sekä paperivarastojen eteläpuoli ja vuonna 1960-valmistuneen neljännen kartonkikoneen konesalin pohjoissivu antavat ulkoasultaan yhtenäisen kuvan. Eteläjulkisivu on suoraviivaista tiiliarkkitehtuuria. Pohjoisjulkisivu on toteutettu peltipinnoitteisena ja se muodostaa keskeisen kuvan tehdasalueesta Saimaalle päin. Tätä vaikutelmaa korostaa julkisivun heijastuminen Saimaasta.

Insinööriniemen ja Lättälän valtakunnallisesti merkittävät asuinalueet ovat säilyneet yhtenäisinä ja alkuperäisen kaltaisina. Asuinrakennukset ovat ainutlaatuisia funktionalistisen arkkitehtuurin toteutuksia Suomessa. Harakan kerrostalot muodostavat yhtenäisen, hyvää kerrostaloarkkitehtuuria edustavan kokonaisuuden 1940- ja 1950-luvun vaihteesta.

Säilytettäväksi esitettävät kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiset alueet

Kaukopään selluloosatehtaan alue, joka lännessä rajautuu hakesiiloon (11), idässä vanhaan soodakattilarakennukseen (10c), pohjoisessa rautatiehen ja etelässä tehtaan konttoriin. Lättälän ja Insinööriniemen asuinalueet

Säilytettäväksi esitettävät Suomen metsäteollisuuden rakennusmuistomerkit

Vanha keittämö (1a) sekä sen ja vanhan kausistamon yhdistävä kaarisilta
Lättälän ja Insinööriniemen asuinrakennukset

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Vanha selluloosatehdas (1b,c,e), keittämön laajennus (2a), kausistamo- ja haihduttamorakennus (4a-c), meesauuni ja sen rakennus (8), vanha voimalaitos (3a-b), vanha soodakattilarakennus (10a-c).

Säilytettäväksi suositeltavat Enso Oy:n Kaukopään tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Vanha kuorimo (5), vanhat hakesiilot (11), vanha hakkuosasto (12), kartonkitehtaan pohjoisjulkisivu (6g).

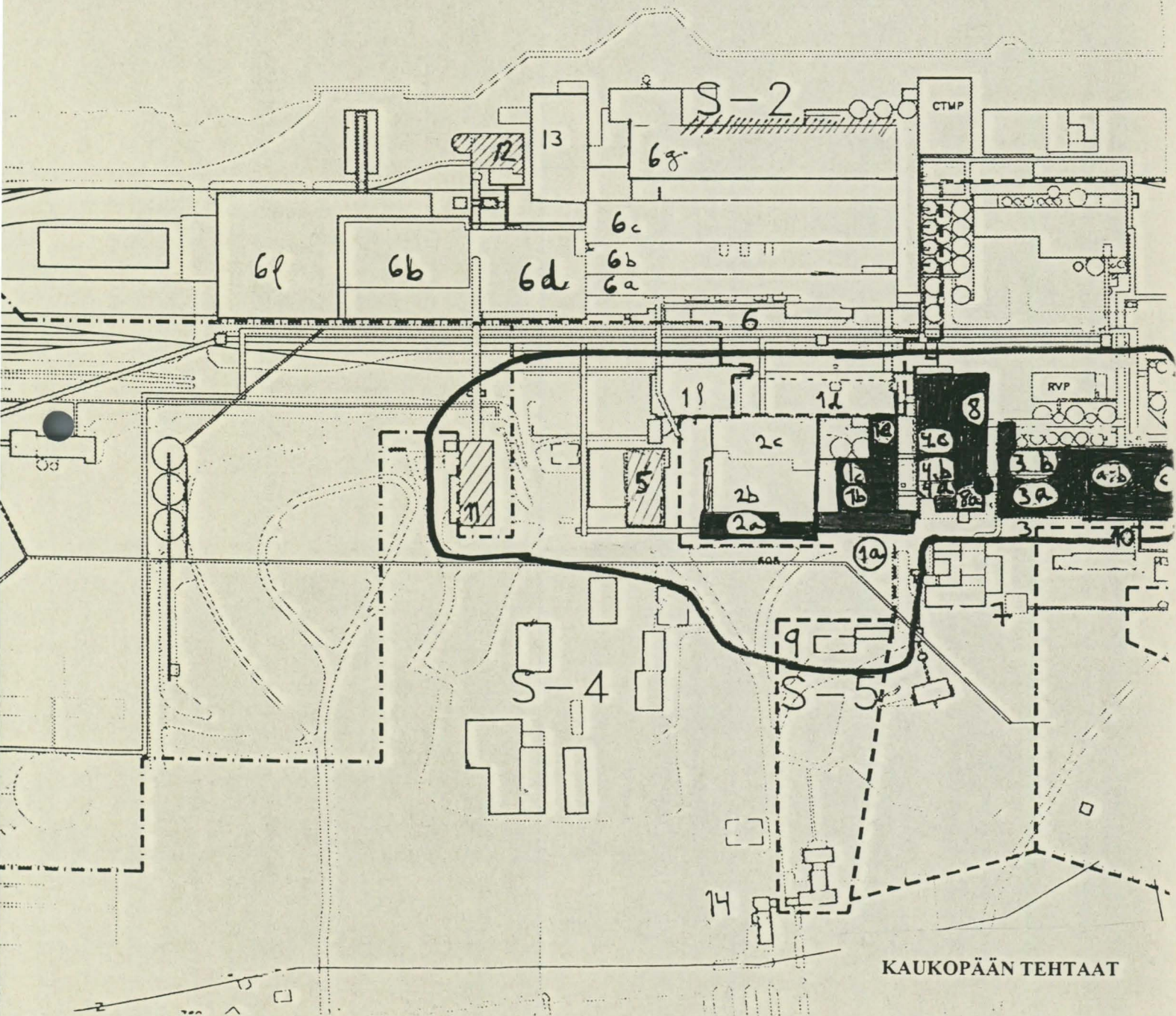
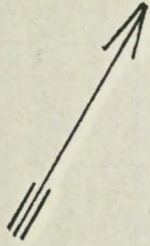
Esitettävät toimenpiteet

Metsäteollisuuden rakennusmuistomerkiksi esitettävät vanhan selluloosatehtaan julkisivut ja kaarisilta on säilytettävä nykyisellään ja niihin liittyvä katutila avoimena. Muualla tuotantotoiminnan edellyttämät muutokset ovat mahdollisia.

Alueella tapahtuvien muutos- ja uudisrakentamistoimenpiteiden tulee sopeutua olemassaolevaan ja säilytettävään rakennuskantaan.

Lättälää ja Insinööriniemä tulee hoitaa yhtenäisinä asuinalueina, joille on mahdollista vain nykyistä asuinkäyttöä palveleva täydennysrakentaminen

Saimaa

KAUKOPÄÄN TEHTAAT

TAINIONKOSKEN PAPERI- JA LANKARULLATEHDAS

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Tornator Oy:n 1800-luvun lopussa pystyttämät Tainionkosken paperi- ja lankarullatehtaan tehdasrakennukset muodostavat ainutlaatuisen ja hyvin säilyneen 1800-luvun lopun paperi- ja lankarullateollisuuden tehdasmiljöön. Koko Tornaansaarella on Enso-yhtiönkin kannalta keskeinen asema Vuoksen teollisuushistoriassa ja kulttuurimaisemassa.

Pääosin uusgoottilaistyylliset, punatiiliset tehdasrakennukset muodostavat valtakunnallisesti merkittävän tehdasmiljöön. Vastaavan kaltaisia ja ikäisiä yhtenäisiä teollisuusmiljöitä on Suomessa vain Unescon maailmanperintökohteeksi hyväksytty Verlan puuhiomo ja kartonkitehdas Jaalassa Kymenlaaksossa. Tainionkosken tehdasrakennukset edustavat lisäksi Suomen kahta menestyksekkäintä teollisuudenhaaraa 1800-luvun lopussa; lankarullien tuottajana Suomi oli 1800-luvun lopussa maailman suurimpia ja Tainionkosken asema yksi keskeisimmistä.

Säilytettäväksi esitettävät kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiset alueet
Tornaansaari

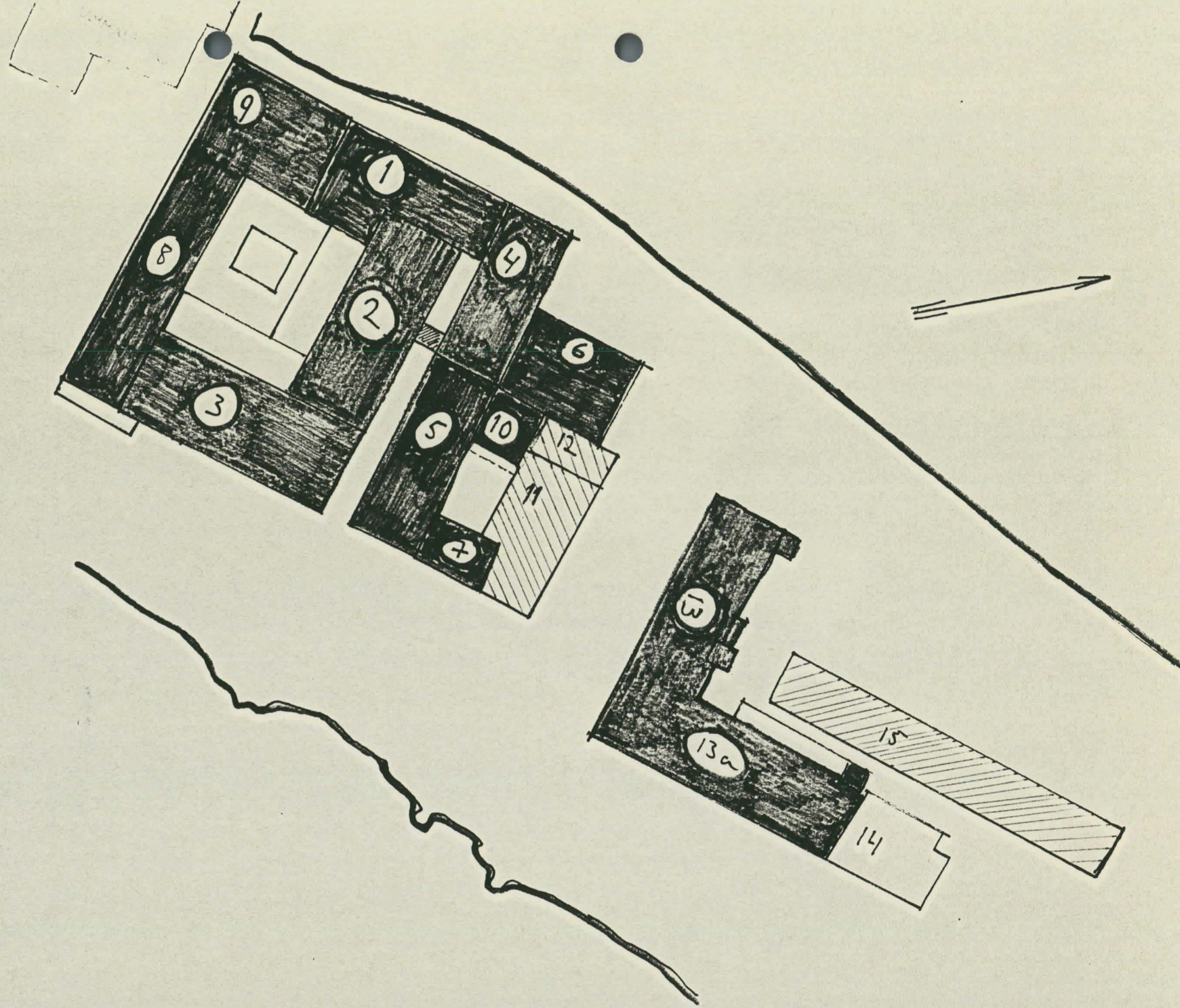
Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö
Paperi- ja lankarullatehtaan 1897-1910-luvulla valmistuneet osat

Säilytettäväksi suositeltavat Tornatorin Tainionkosken tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Lankarullatehtaan varasto (15), vanha levysepän työhuone (11), varasto (12).

Esitettävät toimenpiteet

Tornaansaaren käytön tulee perustua olemassa olevan rakennuskannan hyödyntämiseen. Aluetta koskeissa toimenpiteissä on otettava huomioon Tornaansaaren asema Vuoksen kulttuurimaisemassa.

IMATRANKOSKEN TEHTAAT

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Entisillä Imatrankosken kemiallisilla tehtailla on teollisuushistoriallista kiinnostavuutta maamme kuparimalmin jalostuksen varhaisvaiheiden kannalta. Teollisuusrakennukset edustavat kuparin rikastamisen vaatimaa erikoismuotoista, prosessin ohjaamaa teollisuusarkkitehtuuria. Tehdasalueen maamerkinä on kuparitehtaan vanha savupiippu. Toinen maamerkki on rakennusryhmä, johon kuuluvat paloasema sekä konttori- ja sosiaalitarakennus. Rakennukset muodostavat tehdasalueen rajan ja erottavat sen selkeästi tehdasalueen välittömässä läheisyydessä sijaitsevasta tehtaan asuinalueesta. Tehdasalueen sisäänkäynti ja hallinto oli keskittynyt kyseisiin rakennuksiin. Tehtaan vanha portti sijoittuu konttori- ja sosiaalitarakennusten väliin. Porttia korostavat näiden rakennusten kapeat tornit. Vastaavat kokonaisuudet ovat maamme teollisuusympäristöissä harvinaisia. Enso Oy:n rakennuskannassa vastaavia kokonaisuuksia ei ole.

Kuparin asuinalue sekä siihen liittyvä johtajan asuintalo Honkapirtti II sekä kerhorakennus Honkapirtti I muodostavat yhtenäisen, hierarkisen asuinalueen. Johtajan ja toimihenkilöiden asuinrakennukset sekä Honkapirtti I on sijoitettu Vuoksen ääreen, arvokkaimmalle paikalle. Työväen asuinalue on näistä pohjoiseen, tehtaan välittömässä läheisyydessä; näitä rakennuksia yhtiö ei enää omista.

Enso Oy:n säilytettäväksi esitettävä rakennusperintö

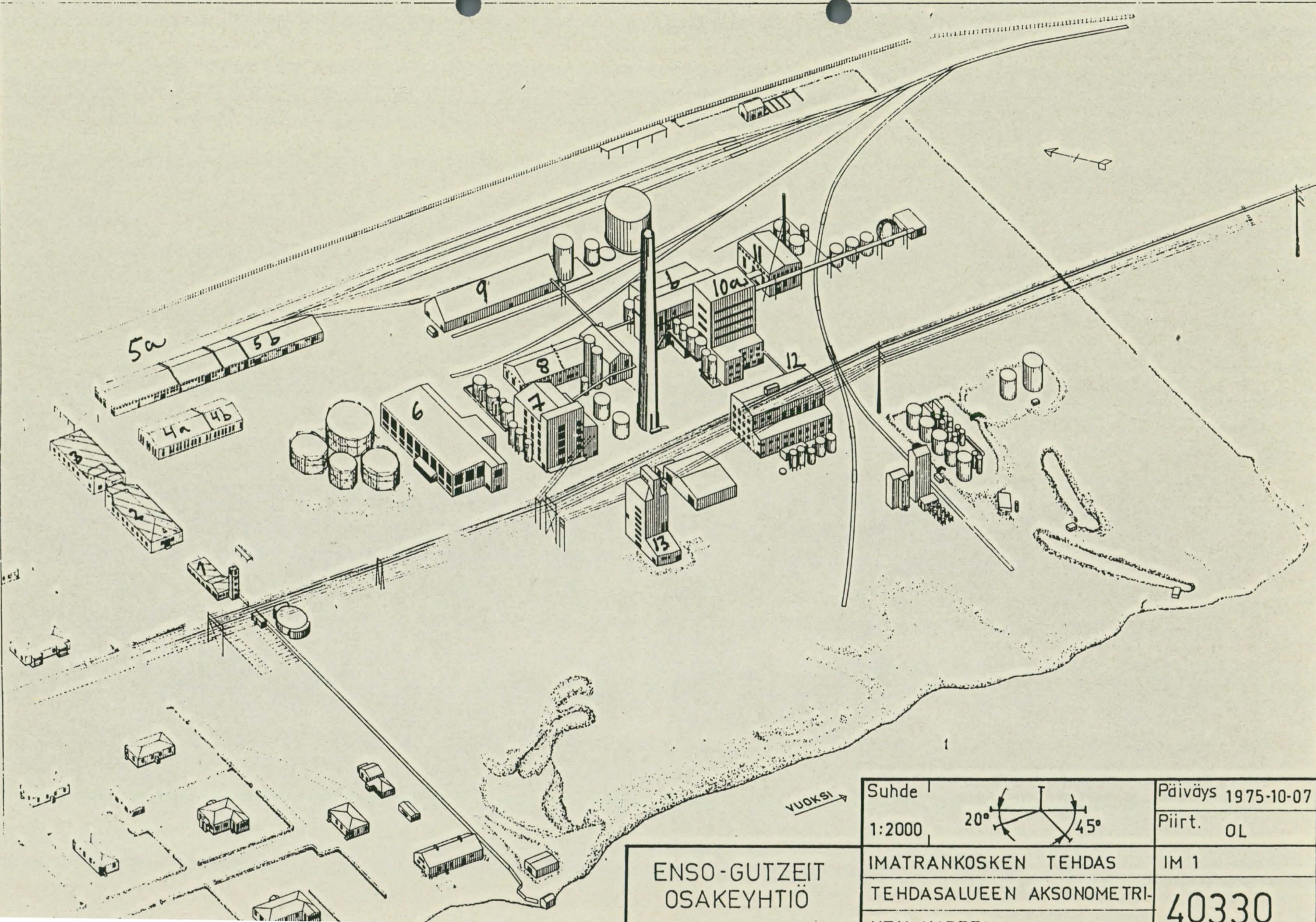
Honkapirtti I ja II

Säilytettäväksi suositeltavat Imatrankosken tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Toimisto- ja sosiaalitarakennus ja niiden välissä oleva tehdasalueen portti sekä paloasema.

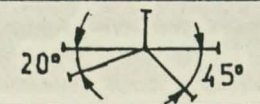
Esitettävät toimenpiteet

Rakennukset liittyvät kaupunkikuvallisesti Kuparin tehdas- ja asuinalueeseen ja soveltuvat uudiskäyttöön.

ENSO-GUTZEIT
OSAKEYHTIÖ

Suhde
1:2000

IMATRANKOSKEN TEHDAS
TEHDASALUEEN AKSONOMETRI-
NEN KARTTA

Päiväys 1975-10-07
Piirt. OL

IM 1
40330

IMATRAN TEHTAIDEN MUU RAKENNUSKANTA

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Asuinrakennukset liittyvät kiinteästi Tainionkosken ja Vuoksenniskan alueiden sekä Tornator Oy:n Tainionkosken teollisen toiminnan historiaan. Immolanhovi sekä Harakanhovi edustavat viime vuosisadan lopun ja tämän vuosisadan alun kertaustyyli-vaikutteista arkkitehtuuria, metsäosasto taas hyvää 1940-luvun julkista rakentamista. Immolan sahan asuinrakennus on ainoa muistuma Tainionkosken varhaisesta metsäteollisuudesta.

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Immolanhovin päärakennus, piharakennus ja talli, Harakanhovi, Immolan sahan asuinkasarmi, Metsäkonttori, Virkailijakerho, Saimaanhovi

Esitettävät toimenpiteet

Harakanhovia ja sen puistoa tulee hoitaa siten, että sen huvilamainen luonne säilyy

Immolanhovia ja talousrakennuksia pihapiireineen tulee hoitaa siten, että alueen kartanomainen luonne säilyy. Navetan säilymismahdollisuudet olisi tutkittava.

KORKEAKOSKEN ENTINEN INSULIITTITEHDAS

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

The Insulite Companyn ja Ahlströmin perustama ja Enso-Gutzeit Oy:lle vuonna 1941 siirtyneen kuitulevytehtaan kulttuurihistoriallisen arvon perustana on se, että maailmanlaajuisesti menestyksekkään tuotteen valmistamisen aloittaminen ensimmäisenä Euroopassa Korkeakoskella. Vanha insuliittitehdas on osa valtakunnallisesti merkittävää Korkeakosken kulttuuriympäristöä.

Gunnar Aspelinin vuonna 1930 piirtämä insuliittitehdas on lähes hävinnyt myöhemmin tehtyjen laajennusten myötä. Kuitulevyn valmistukseen kuulunut laitteisto on niinkään poistettu. Yhtenäisintä, selkeää aluetta tehtaalla edustaa tehtaan lännen puoleinen, 1940-luvun lopussa rakennettu julkisivu sekä 1940-luvun lopussa rakennettu voimalaitos, jota on laajennettu toimistorakennuksella 1960-luvun puolivälissä. Insuliittitehtaan näkyvin osa on sen yksikerroksinen eteläpääty, sähkökeskus, jonka ikkunoita on tosin muutettu alkuperäisestä. Sähkökeskuksen edessä on lisäksi sähkökenttä, joka peittää rakennusta osittain.

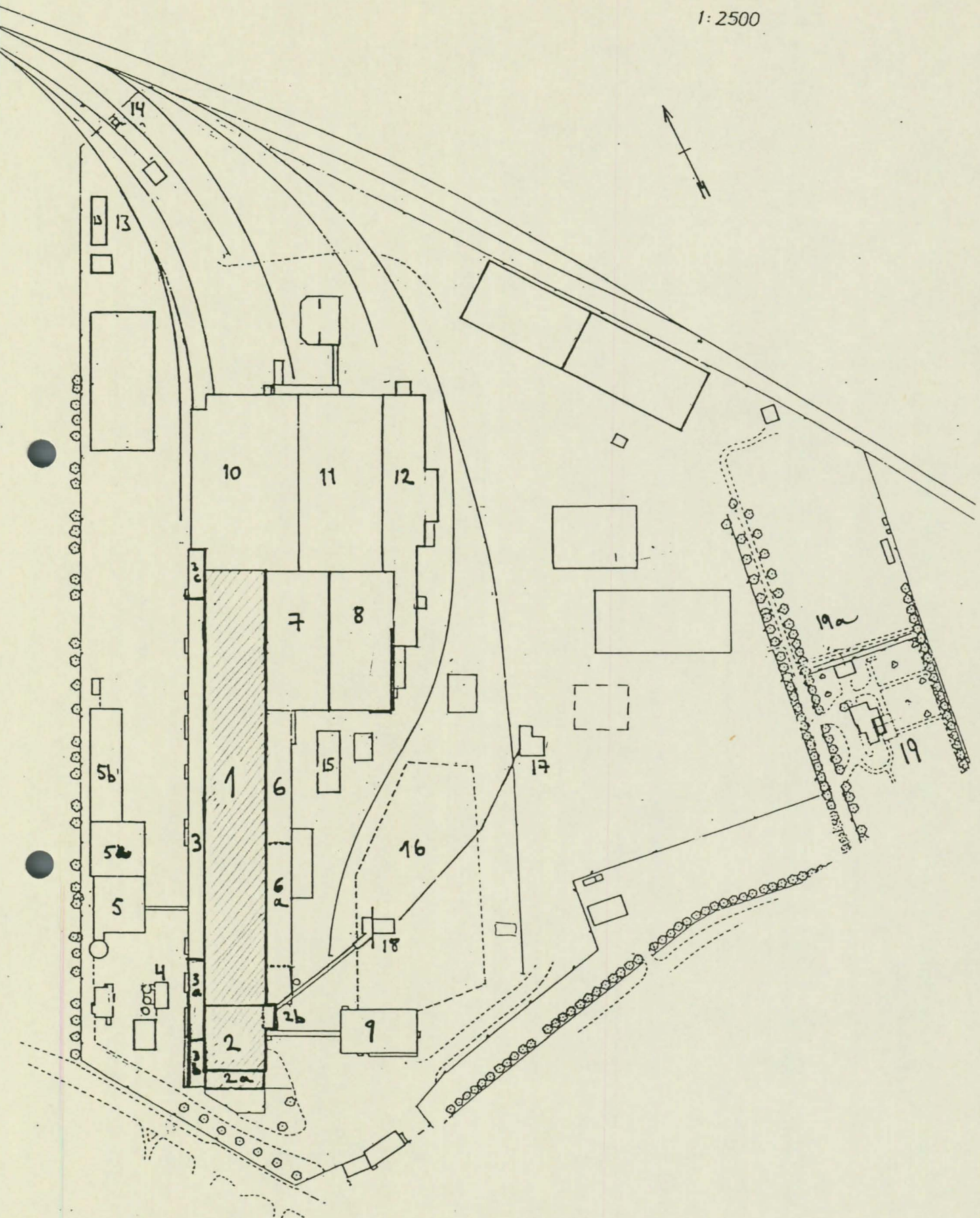
Säilytettäväksi suositeltavat Korkeakosken insuliittitehtaan teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Vanha kuitulevytehdas(1), hiomo(2) ja sähkökeskus (2a)

Esitettävät toimenpiteet

Tehtasrakennus on edelleen hyödynnettävissä uudelleenkäyttötarkoituksiin. Toimenpiteissä on kuitenkin vältettävä tehtaan vanhimpien rakenteiden purkamista.

ENSO-GUTZEIT OY
KARHULAN TEHTAAT
1:2500

KORKEAKOSKEN ENTINEN INSULIITTITEHDAS

SUMMAN SANOMALEHTIPAPERITEHDAS

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Summan paperitehdas oli ensimmäinen Enso-Gutzeit Oy:n ja ylipäätään koko Suomen paperiteollisuuden sotien jälkeisen ajan suurhanke; suunnittelijana yhtiö käytti yhtä maan merkittävintä arkkitehtia. Näihin seikkoihin ja säilyneisyyteen perustuu Summan arvo metsäteollisuuden rakennusmuistomerkkinä. 1950-luvulla käynnistyneestä paperitehtaasta on säilynyt alkuperäisen kaltaisena vanha voimalaitos ja vanhan hiomon pohjoisosa sekä näiden välinen alue. Tehtaan paperikonesali on alkuperäisen kaltainen ja hallitsee edelleen tehdasympäristöä lännessä. Tehtaan rinnalla rakennettiin samoin arkkitehtonisin kvaliteetein työväen ja virkailijoiden asuinalueet Petkelvuoren molemmille rinteille. Petkeleen asuinalue on säilynyt asemakaavaltaan ja rakennusten ulkoasun osalta lähes alkuperäisessä asussa.

Säilytettäväksi esitettävät kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiset alueet
Petkeleen asuinalue

Säilytettäväksi esitettävät Suomen metsäteollisuuden rakennusmuistomerkit
Vanhin paperitehdas (6) ja hiomo (3), voimalaitos (13)

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö
Tehtaan pumppuasema.
Petkeleen asuinrakennukset huoltorakennuksineen.

Säilytettäväksi suositeltavat Summan tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet
Kytkinlaitos, vesilaitos, kuorimo, laahakoneen kuljetuskoppi

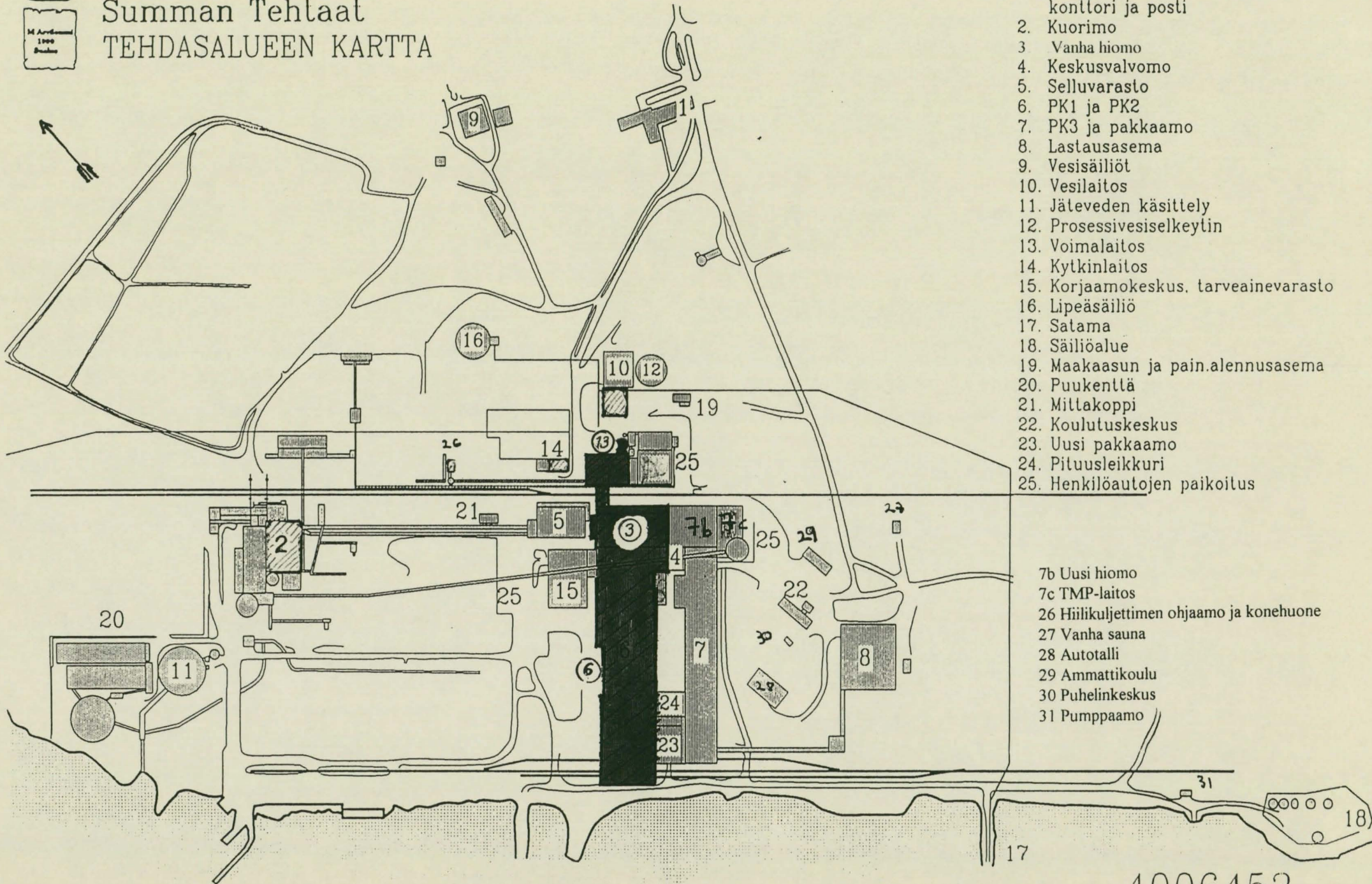
Esitettävät toimenpiteet

Summan tehtaiden ensimmäisen rakennusvaiheen hyvin säilynyt arkkitehtoninen asu on säilytettävä nykyisellään. Tuotantotoiminnan edellyttämät muutokset ovat mahdollisia. Tehdasympäristön luonteen kannalta on erityisen tärkeää, että paperikonesalin länsipuoli ja sen eteläpäädyn edusta pysyvät avoimina.

Petkeleen asuinalueutta tulee käyttää ja hoitaa yhtenäisenä asuinalueena.

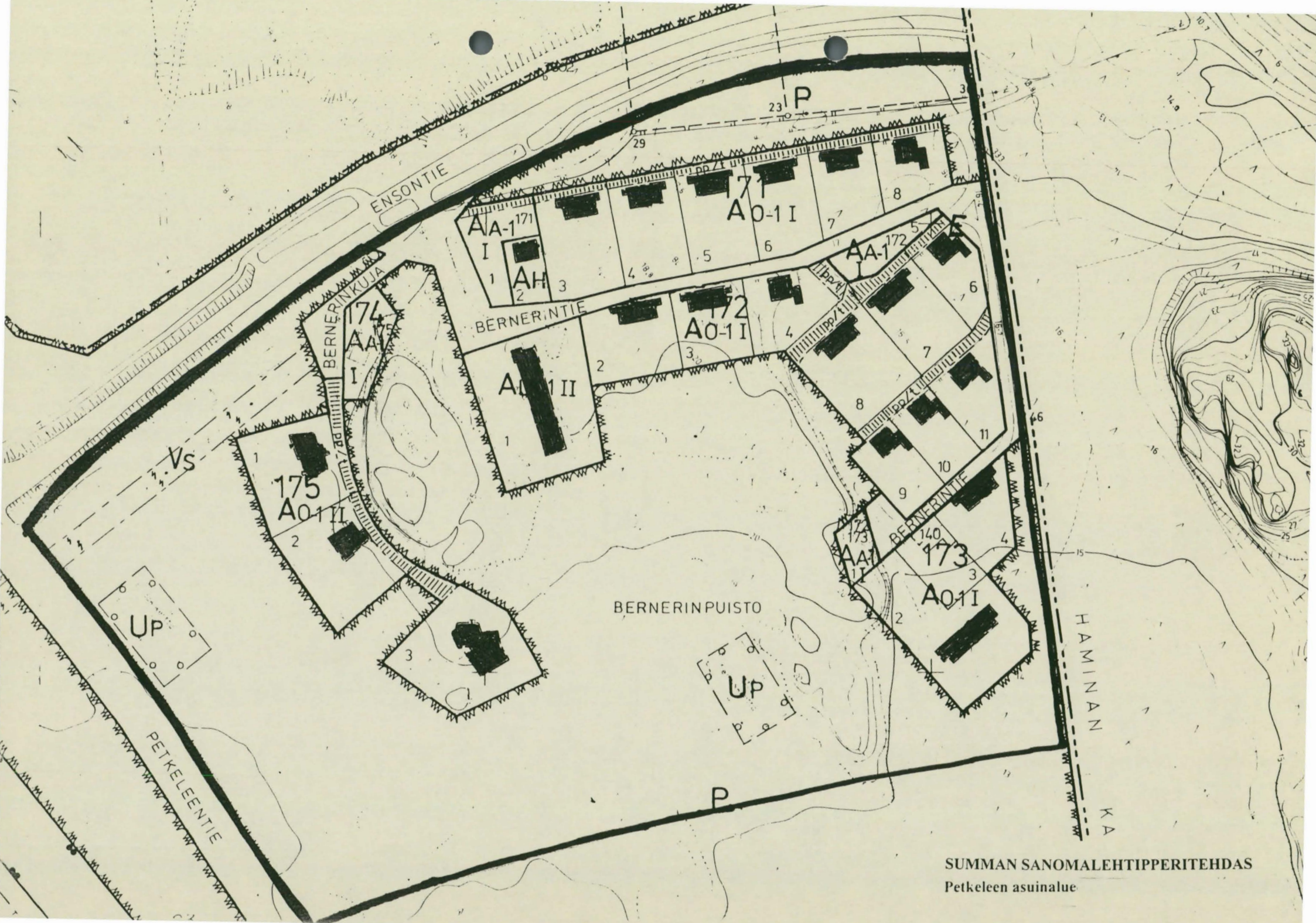

ENSO-GUTZEIT OY
Summan Tehtaat
TEHDASALUEEN KARTTA

1. Hälytyskeskus, opastus konttori ja posti
2. Kuorimo
- 3 Vanha hiomo
4. Keskusvalvomo
5. Selluvarasto
6. PK1 ja PK2
7. PK3 ja pakkaamo
8. Lastausasema
9. Vesisäiliöt
10. Vesilaitos
11. Jäteveden käsittely
12. Prosessivesiselkeytin
13. Voimalaitos
14. Kytkinlaitos
15. Korjaamokeskus, tarveainevarasto
16. Lipeäsäiliö
17. Salama
18. Säiliöalue
19. Maakaasun ja pain.alennusasema
20. Puukenttä
21. Mittakoppi
22. Koulutuskeskus
23. Uusi pakkaamo
24. Pituusleikkuri
25. Henkilöautojen paikoitus

- 7b Uusi hiomo
- 7c TMP-laitos
- 26 Hiilikuljettimen ohjaamo ja konehuone
- 27 Vanha sauna
- 28 Autotalli
- 29 Ammattikoulu
- 30 Puhelinkeskus
- 31 Pumppaamo

SUMMAN SANOMALEHTIPPERITEHDAS
 Petkeleen asuinalue

TERVAKOSKEN TEHTAAT

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Tervakosken vuonna 1818 toimintansa aloittanut paperitehdas on Suomen vanhin toimiva paperitehdas. Useissa eri vaiheissa rakennettu paperitehdaskokonaisuus on tiivis ja monimuotoinen. Vastaavanlaajuista tiivistä kerroksisuutta ei ole muissa yhtiön tuotantolaitoksissa. Tehtaan pohjoiseen ja länteen antava näkymä on vakiintunut yhdeksi Suomen metsäteollisuuden tunnuskuva.

Viime vuosisadalta peräisin olevia tehdasrakennuksia, joskin muuttuneina, on jäljellä kaksi: vanha holanterirakennus sekä nykyinen käsipaperitehdas. Pohjaratkaisunsa ja ulkonäkönsä säilyttäneet rakennukset omaavat symbolista arvoa; ne palautuvat paperitehtaan viime vuosisadan puolivälin jälkeiseen aikaan eli nykyisen metsäteollisuutemme syntyyn. Vanhan holanterirakennuksen arvoa lisäävät siellä olevat tehtaan ensimmäiset, Tampellan vuonna 1938 valmistamat viisi lumpun pesuholanteria, jotka liittyvät keskeisesti tehtaan tekniseen kehitykseen 1930-luvulla. Ne ovat ilmeisen alkuperäisessä kunnossa. Vastaavia holantereita ei ole jäljellä yhtiön muilla tehtailla.

Näyttävää arkkitehtuuria edustava ja hyväkuntoinen lumppulinna on alkuperäistä vastaavassa asussa. Siellä 1930-luvun alusta jäljellä olevat lumpunkeittosäiliöt lisäävät rakennuksen kulttuurihistoriallista arvoa. Tämä koulunakin toiminut rakennus on keskeinen elementti tehdasalueella ja sitä karakterisoiva maamerkki. Lumppulinnassa olevat lumpunkeittokattilat ovat ainoat Suomessa jäljellä olevat. Lumppulinna on puukuidun käyttöä paperiteollisuudessa edeltäneen lumppupaperin valmistuksen ainoa säilynyt tuotantorakennus maassamme ja sellaisena eittämätön rakennusmuistomerkki.

Kulttuurihistoriallisesti erityisen huomattavasta tehdaskylästä yhtiö omistaa enää vain yhden työväen asuinrakennuksen ja yhden työnjohdon asuinrakennuksen.

Säilytettäväksi esitettävät kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiset alueet

Tervakosken tehtaiden tehdasalue (osoitettu kartassa)

Säilytettäväksi esitettävät Suomen metsäteollisuuden rakennusmuistomerkit

Käsipaperitehdas (14), vanha holanterisali lumpun pesuholantereineen (1), valkaisuosasto (2), konttori laajennuksineen (20, 20a), toimistosiiivet (7,8) ja korjaamorakennus (10, 10a), Lumppulinna (17)

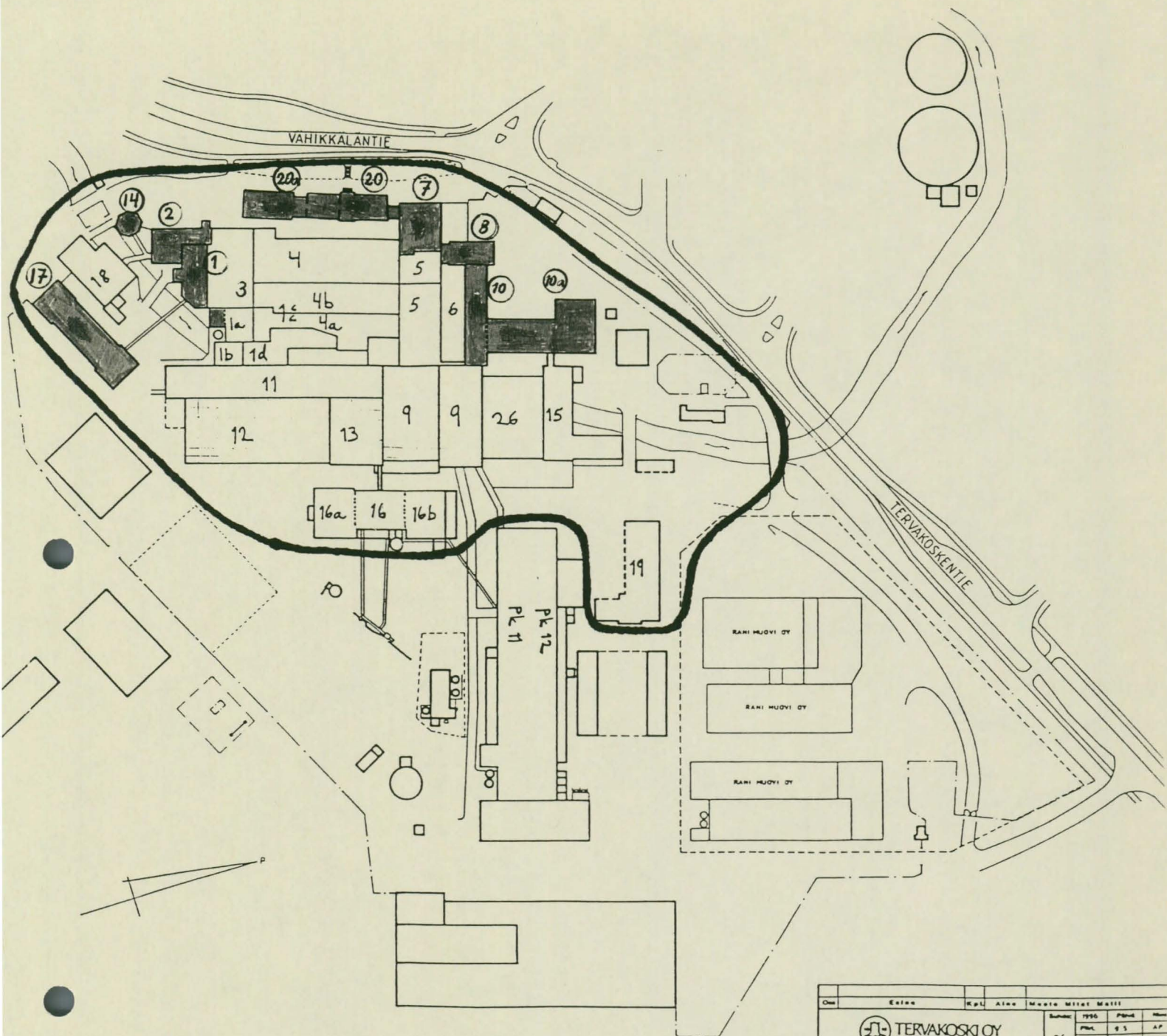
Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Virkailijakerho, Pomola, työväenasunto

Esitettävät toimenpiteet

Kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeisellä alueella tapahtuvien muutos- ja uudisrakentamistoimenpiteiden tulee sopeutua olemassaolevaan ja säilytettävään rakennuskantaan.

Säilytettäväksi esitettyjen tehdasrakennusten tehdastoimintoihin liittyvä käyttö turvaa niiden säilymisen. Tuotantotoiminnan edellyttämät muutokset ovat mahdollisia. Lumppulinnaan kohdistuvien toimenpiteiden tulee tukea sen muistomerkkiluonnetta. Siellä olevan paperikoneen kunnostusmahdollisuudet on selvitettävä.

Om.	Kat.	Kpl.	Alue	Muoto	Mitat	Muut
 TERVAKOSKI OY <small>OSUUSYHTIÖTALOUS OY</small>				Suhteet ~	1956 Pk 11 Tark. 0 5 Hyväksytty	A.P.
TEHDASALUE					309326	
Työ no.	Kat. määrä	toimitus				

VARKAUDEN TEHTAAT

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Varkauden tehtaat on jatkuvuudeltaan ja kerroksisuudeltaan sekä yhdyskunnaltaan ainutlaatuinen metsäteollisuuden muistomerkki. Tehtaiden vanhan puuhiomon ja selluloosatehtaan välinen, alkuperäisen kaltaisena säilynyt voimakanavan pohjoispuoleinen alue muodostaa monikerroksisen kokonaisuuden massanvalmistuksen kehityksestä useiden vuosikymmenten ajalta ja kuuluu erottamattomasti Varkauden kaupunkikuvaan. Alueen vanhimmat rakennukset ovat puuhiomo ja voima-aseman voimakanavan puoleinen osa 1920-luvun puolivälissä pystytettyine kellotorneineen sekä sulfiittiselluloosatehtaan keittämö, joka yhä on käytössä vaikkakin käyttötarkoitukseltaan muutettuna. Kyseiset rakennukset ovat 1930- ja 1950-luvun laajennuksineen säilyneet alkuperäistä vastaavassa asussa. Merkityksellistä on, että rakennuksissa eri vuosikymmeninä tehdyt rakennusvaiheet ovat tällä alueella selkeästi erotettavissa toisistaan.

Vanhan paperitehtaan 1960-luvun lasitiilinen laajennus on tehdasaluetta lännessä karakterisoiva elementti. Uusi 1970-luvun lopussa rakennettu paperitehdas jälkikäsitteilyosastoinen sekä uusi voimalaitos ovat Varkauden kaupunkikuvaan keskeisesti kuuluvia maamerkkejä ja uusimman teollisuusarkkitehtuurimme tunnetuimpia töitä.

Valtakunnallisesti merkittävät Kommilan työväenasuinalue ja Kosulanniemen puutarhakaupunki-ihanteisiin perustuva johtajien asuinalue muodostavat ainutlaatuisen ja alkuperäisen kaltaisena säilyneen, Varkauden kaupunkikuvaan keskeisesti kuuluvan 1910- ja 1920-luvulla rakennetun asuinaluekokonaisuuden.

Säilytettäväksi esitettävät kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiset alueet

Varkauden tehtaiden vanhin paperin- ja massanvalmistuksen tuotantoalue
Kosulanniemen asuinalue
Kommilan asuinalue

Säilytettäväksi esitettävät Suomen metsäteollisuuden rakennusmuistomerkit

Puuhiomo (1), vanha voima-asema (3), vanha kuorimo- ja happohuonerakennus (4), vanha keittämö (6a), happotornit (5)

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Vanha paperitehdas (2)
Onnela
Tienvarsi I-II, Tienhaara I-II, Koivulat I-IV, Peltola I, Tienkorva I
Rantala, Tapiola, Joukola, Untola, Kosulanniemen sauna
Kinkamon lomamaja
Vanha tehtaan konttori (nyk. metsäosasto)

Säilytettäväksi suositeltavat Varkauden tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Vanha talotehdas (9)

Kissankäpälä, Sinikello, Päivänkakkara

Esitettävät toimenpiteet

Kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiseksi alueeksi määritellyn tehdaskorttelin

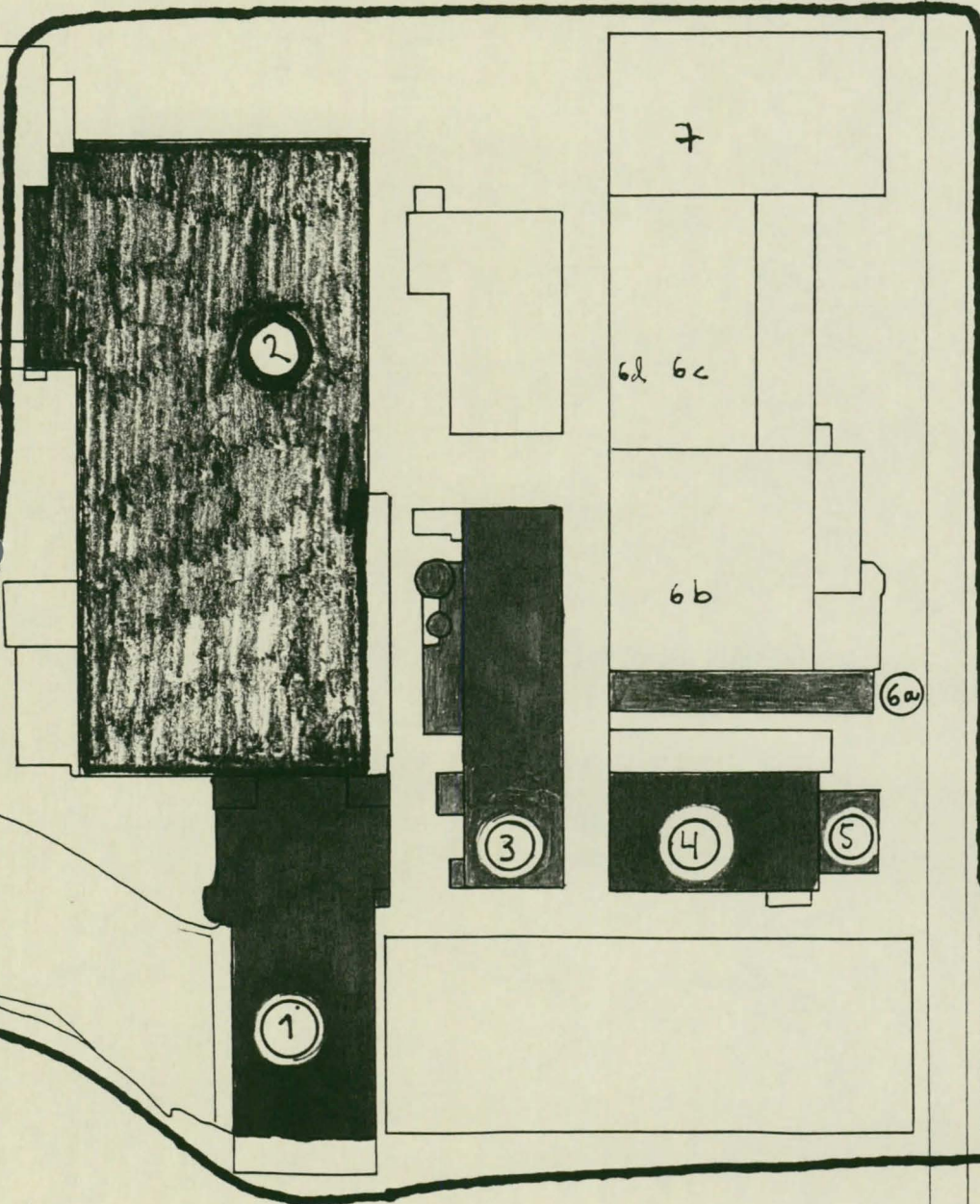
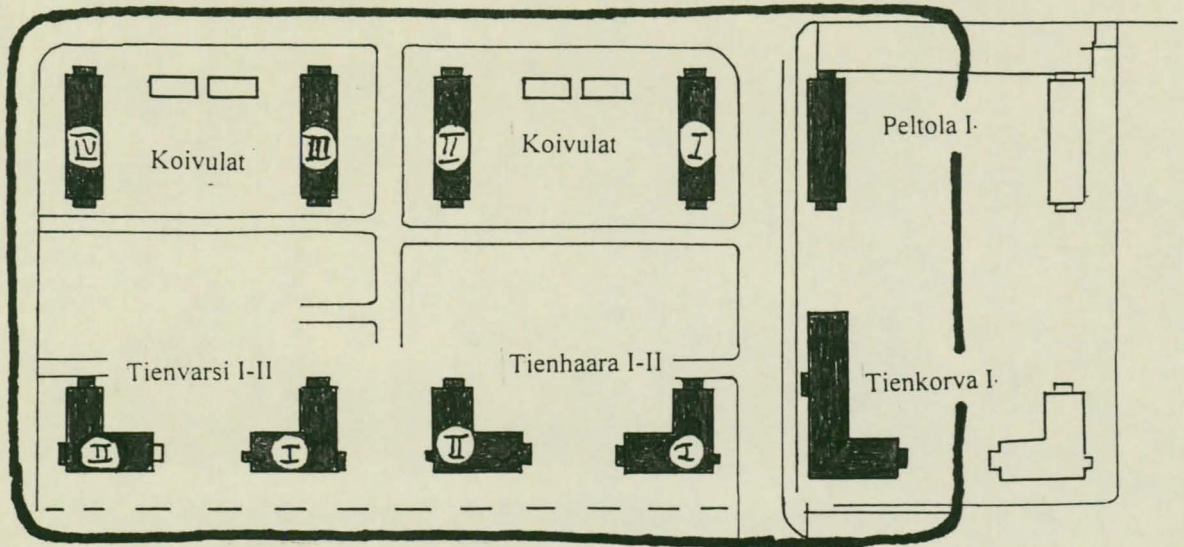
jatkosuunnittelussa tulee kiinnittää huomiota sen monikerroksisuuteen ja rakenteeseen.

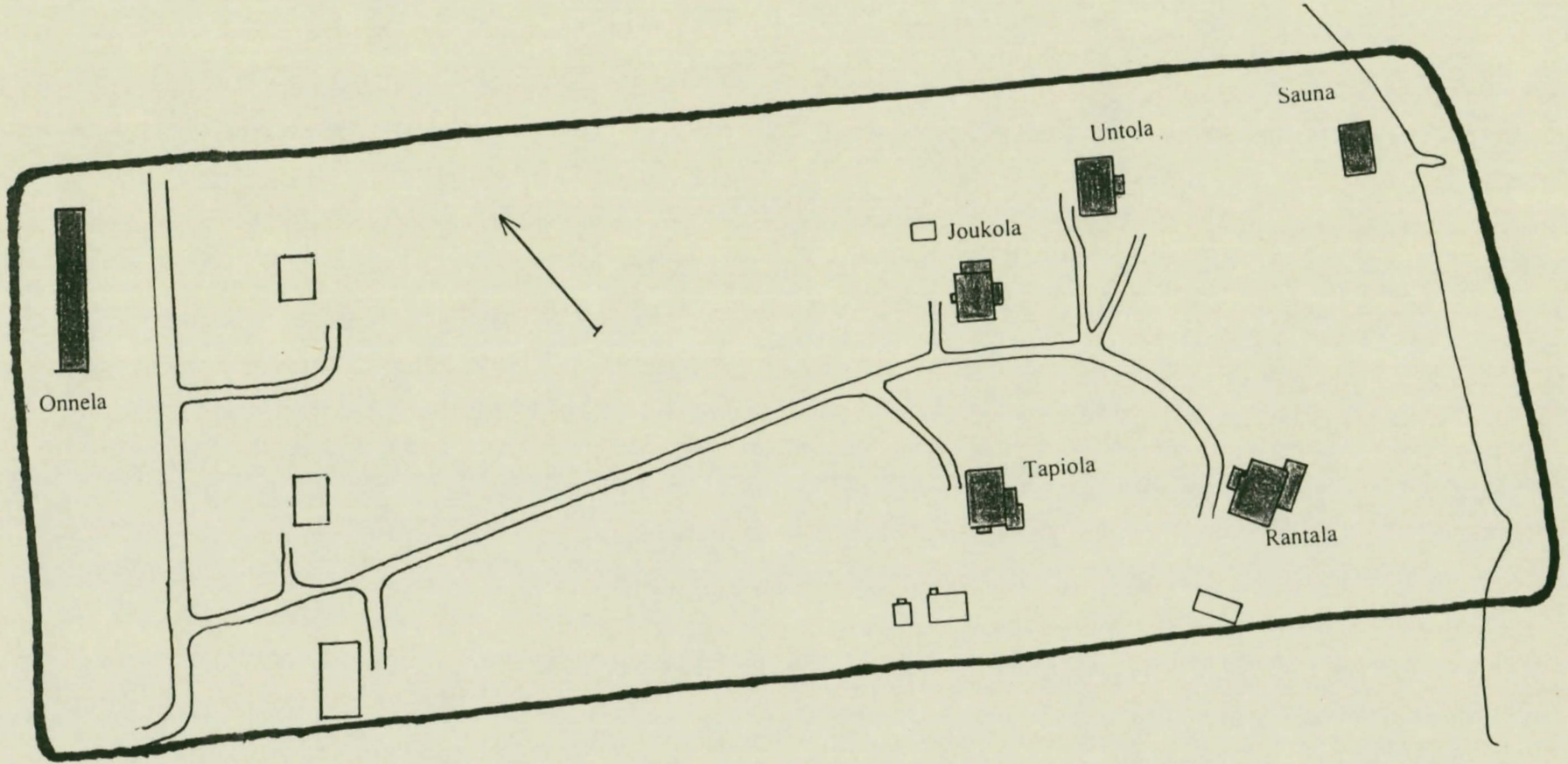
Säilytettäväksi esitettyjen tehdasrakennusten nykyinen käyttö turvaa niiden säilymisen.

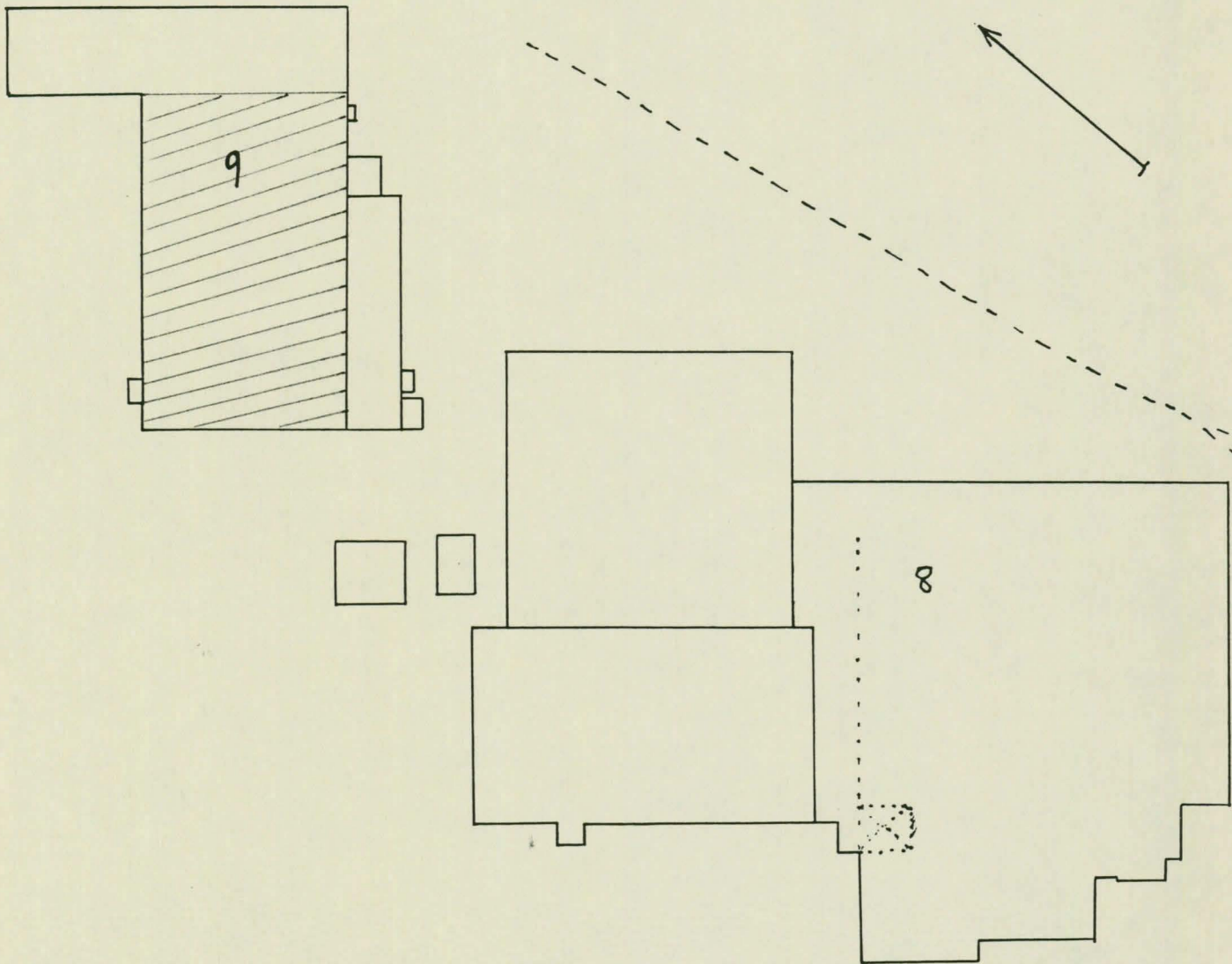
Tuotantotoiminnan edellyttämät muutokset ovat mahdollisia. Avoin voimakanava tulee säilyttää osana tehdasympäristöä ja kaupunkikuvaa.

Kommilan kulttuurihistoriallinen arvo yhtenäisenä asuinalueena tulee turvattua riittävästi, vaikka sen eteläisimmät rakennukset Peltola II ja Tienkorva II jäävät vaille suojelutavoitteita. Tavoitteista on sovittu Enso Oy:n ja Museoviraston kesken. Säilytettäväksi esitettävien rakennusten nykyinen käyttö turvaa niiden säilymisen. Myös tyhjillään oleville Tienhaara II:lle ja Joukolalle on löydettävä käyttö. Kosulanniemen aluetta tulee hoitaa ja käyttää puutarhakaupunkityyppisenä asuinalueena, jolla on mahdollista vain alueen luonteeseen soveltuva täydennysrakentaminen.

VARKAUDEN TEHTAAT
Tehdasalue voimakanavan äärellä
Kommilan asuinalue

ANJALANKOSKEN TEHTAAT

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Enso Oy:n Anjalankosken tehtaot käsittävät Inkeröisten kartonkitehtaan ja Anjalan paperitehtaan. Inkeröisten kartonkitehtaan vanhimmassa osassa tuotantotoiminta on jo päättynyt.

Anjalankosken tehtaoiden vanhin tehdasalue ja siihen läheisesti liittyvä asuin- ja hallintoalue muodostavat ainutlaatuisen eheän tehdaskylän. Se on niin toiminnallisesti kuin rakennushistoriallisestikin monikerroksinen kulttuuriympäristö. Vanha kartonkitehdas, hiomo ja vesivoimalaitos laitteistoinen ja ympäristöineen ovat keskeisiä muistomerkkejä 1800-luvun lopun sekä 1920-luvun paperiteollisuus- ja vesivoimarakentamisesta. Varsinkin vanhin tehdasalue on myös keskeinen osa Anjalankosken poikkeuksellisen rikasta ja ajallisesti syvää kulttuurimaisemaa, jonka muita elementtejä Kymijoen rannalla ovat Anjalan kartano ja läheiset kirkolliset kohteet.

Asuin- ja hallintorakennukset ovat rakennushistoriallisesti arvokkaita, osa myös nimekkäiden arkkitehtien suunnittelemlia. Aluekokonaisuus on vuosikymmenten kuluessa puhtaasti teollisuuden käyttöön syntynyt ja kehittynyt yhtenäinen ja monikerroksinen, sosiaaliseen hierarkiaan pohjautuva yhdyskunta.

Anjalan paperitehdas oli tärkeä Anjalankosken tehtaoiden 1930-luvun laajennushanke. Funktionalistista teollisuusrakentamista edustaneesta tehtaasta on säilynyt muutoksitta ja näkyvissä vain katkelmallisia osia; näistä tärkeimpinä eräät paperitehtaan osat, katkaisulaitos ja kuorimo.

Inkeröisten kartonkitehdas

Säilytettäväksi esitettävät kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiset alueet

Vanhimman tehdasalueen, Kymijoen rannan, padon ja patotien sekä asuin- ja hallintoalueen muodostama kokonaisuus.

Säilytettäväksi esitettävät Suomen metsäteollisuuden rakennusmuistomerkit

Vanha kartonkitehdas laajennuksineen ja sen satavuotias kartonkikone (2), vanha hiomo (2b), vanha vesivoimalaitos (1) sekä pato ja patotien pengerosuus

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Porttikoppi
Keltalinja
Tervalinja

Kirkkorinne I-III
Tehtaan kerho
Metsäkonttori
Palvelukonttori
Puistoautotalli
Tennislinja I-III
Kiinteistötoimisto
Klubi
Keskuskonttori
Punalinja I-II
Rantalinja I-V
Rinnetalot I-III
Rinnetalojen autotalli
Arava A,B,C

Säilytettäväksi suositeltavat Anjalankosken tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Rantasauna, rantatalli

Esitettävät toimenpiteet

Asunto- ja hallintoalueella tulee sallia vain nykyistä käyttöä palveleva täydennysrakentaminen.

Metsäteollisuuden rakennusmuistomeriksi esitetyn vanhimman tehdasalueen sekä siihen liittyvän asuin- ja hallintoalueen maisemallinen yhteys on säilytettävä. Alueen nähtävyysskäyttöön liittyvää aktivointia suositellaan kehitettäväksi olemassa olevaan miljööseen rakentuen.

Vanha kartonkitehdas ja kartonkikone esitetään kunnostettavaksi Enso Oy:n ja Kymenlaakson teollisuusperintökohteeksi. Vanhan kartonkitehtaan 1940-luvun laajennusosan säilymismahdollisuudet selvitetään tässä yhteydessä samoin kuin hiomon käyttö.

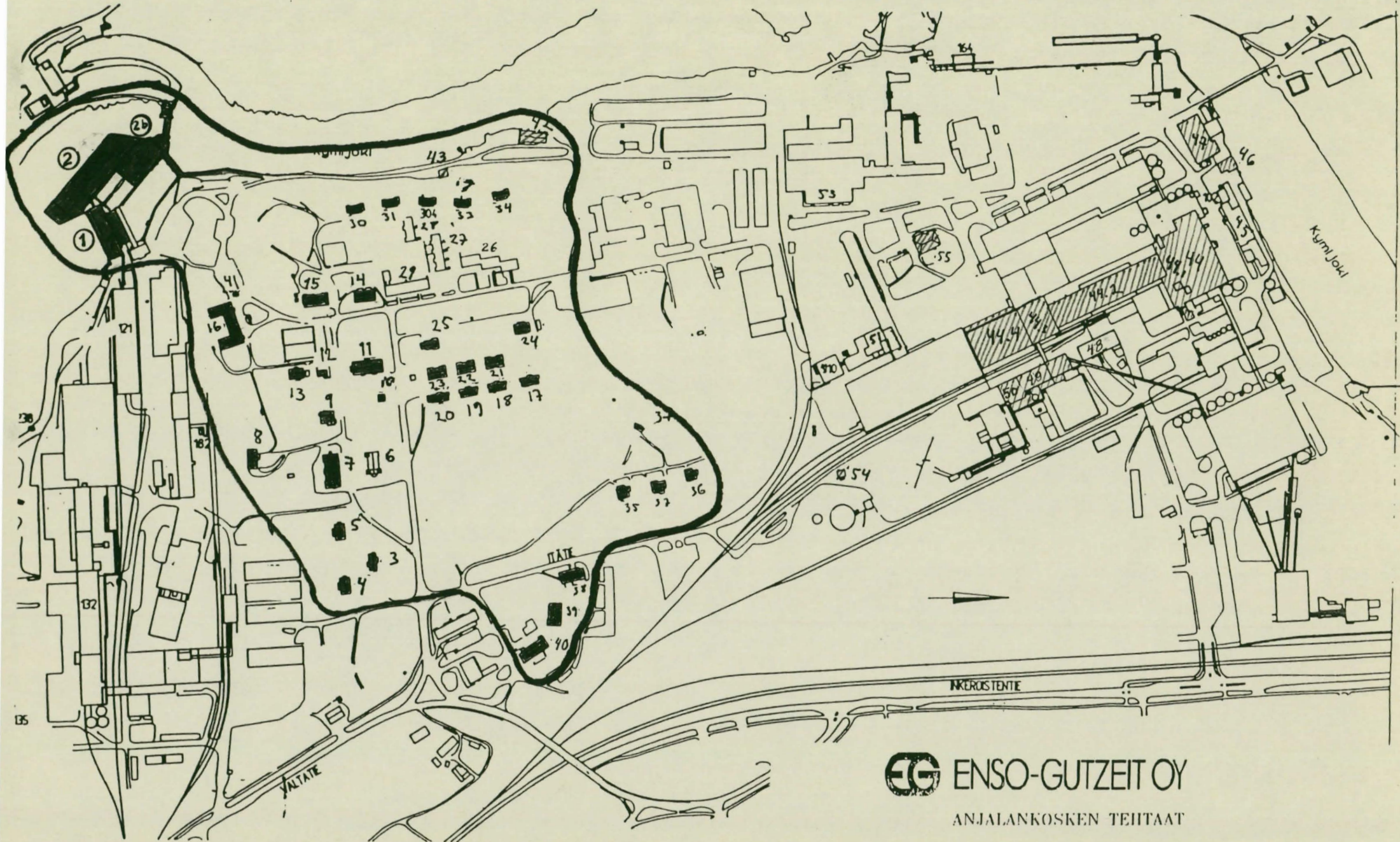
Anjalan paperitehdas

Säilytettäväksi suositeltavat Anjalankosken tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Vanha paperitehdas (44), katkaisulaitos (46), kuorimo (47), vanha voimalaitos laajennuksineen (49, 50), Pasilan ruokala (55), mylly (54).

Esitettävät toimenpiteet

Erityisesti suositellaan paperitehtaan tuotevaraston (44.3) ja katkaisulaitoksen säilyttämistä. Tuotannon vaatimat muutokset ovat mahdollisia.

EG ENSO-GUTZEIT OY

ANJALANKOSKEN TEHTAAT

RAKENNUSNUMEROINTI 1:4000

OULUN TEHTAAT

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Oulun paperi- ja selluloosatehtaalla on kulttuurihistoriallista arvoa varsin eheänä säilyneenä pohjoisen Suomen metsäteollisuuslaitoksena. Vuonna 1937 käynnistyneestä tehtaasta ovat säilyneet yhtenäisen tehdaskokonaisuuden muodostavat haihduttamorakennus, voimalaitos ja keittämön länsiosa. Voimalaitoksen laitteistoltaan alkuperäisen kaltaisena säilynyt generaattorisali liittyy keskeisesti selluloosatehtaan 1930-luvun voimatalouteen. Tehtaan vanhat 1930-luvun puolivälissä rakennetut konttorirakennukset muodostavat yhtenäisen, tehtaan hallintoalueen. Rakennukset toimivat lisäksi porttina vanhalle tehdasalueelle.

Säilytettäväksi suositeltavat Oulun tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Vanha keittämö (1a), vanha voimalaitos laitteistoineen (5 a, c), toimistorakennukset (8 a,b,c,d)

Esitettävät toimenpiteet

Tehtaan perustamisvaiheeseen liittyvien rakennusten uudelleenkäyttö olisi selvitettävä.

KEMIN TEHTAAT

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Enso Oy:n Kemin tehtaat, entinen Veitsiluodon tehdas on tunnusomainen Lapin metsäteollisuuden suuryritys, jolle valtionjohtoisuus tuo kulttuurihistoriallista erityisarvoa. Saarelle rakennettu tehdas ja varsinkin sen yhdyskunta ovat Lapin teollisuusperinteen avainkohteita. Tehdassaari Perämeren rannalla on maisemallisesti vaikuttava.

Vuonna 1922 toimintansa aloittaneen Veitsiluodon sahan vanha voima-asema on säilynyt alkuperäisen kaltaisena. Sulfiittiselluloosatehtaan kanssa samanaikaisesti rakennettu voima-aseman laajennus on myös säilynyt alkuperäistä vastaavassa asussa, samoin sinne vuonna 1929 sijoitettu Ab de Lavalsin valmistama höyryturpiini. Sulfiittiselluloosatehtaan keittämö sekä massanlajitteluosasto ovat niin ikään säilyneet.

Kaarikattoinen, edelleen käytössä oleva saharakennus vuodelta 1949 on Veitsiluodon tehdasalueen tunnusmerkkejä. Sahayhtiönä toimintansa aloittaneen Enson rakennusperinnössä se on purettavan Kotkan sahan ohella ainoa kulttuurihistoriallisesti merkittävä saharakennus.

Kemin tehtaiden funktionalististyylliset, 1930-luvulla rakennetut johtajien asuintalot sekä vanha pääkonttori laajennuksineen muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. Jäljellä olevat asuinrakennukset ovat ainoat fyysiset jäänteet paikalla olleesta 1920- ja 1930- luvulla rakennetusta Veitsiluodon tehdasyhdyskunnasta.

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Saha (13), vanha sulfiittiselluloosatehdas (5a, b, e), vanhan sahan kone- ja pannuhuone (7a), vanha pääkonttori (1a)

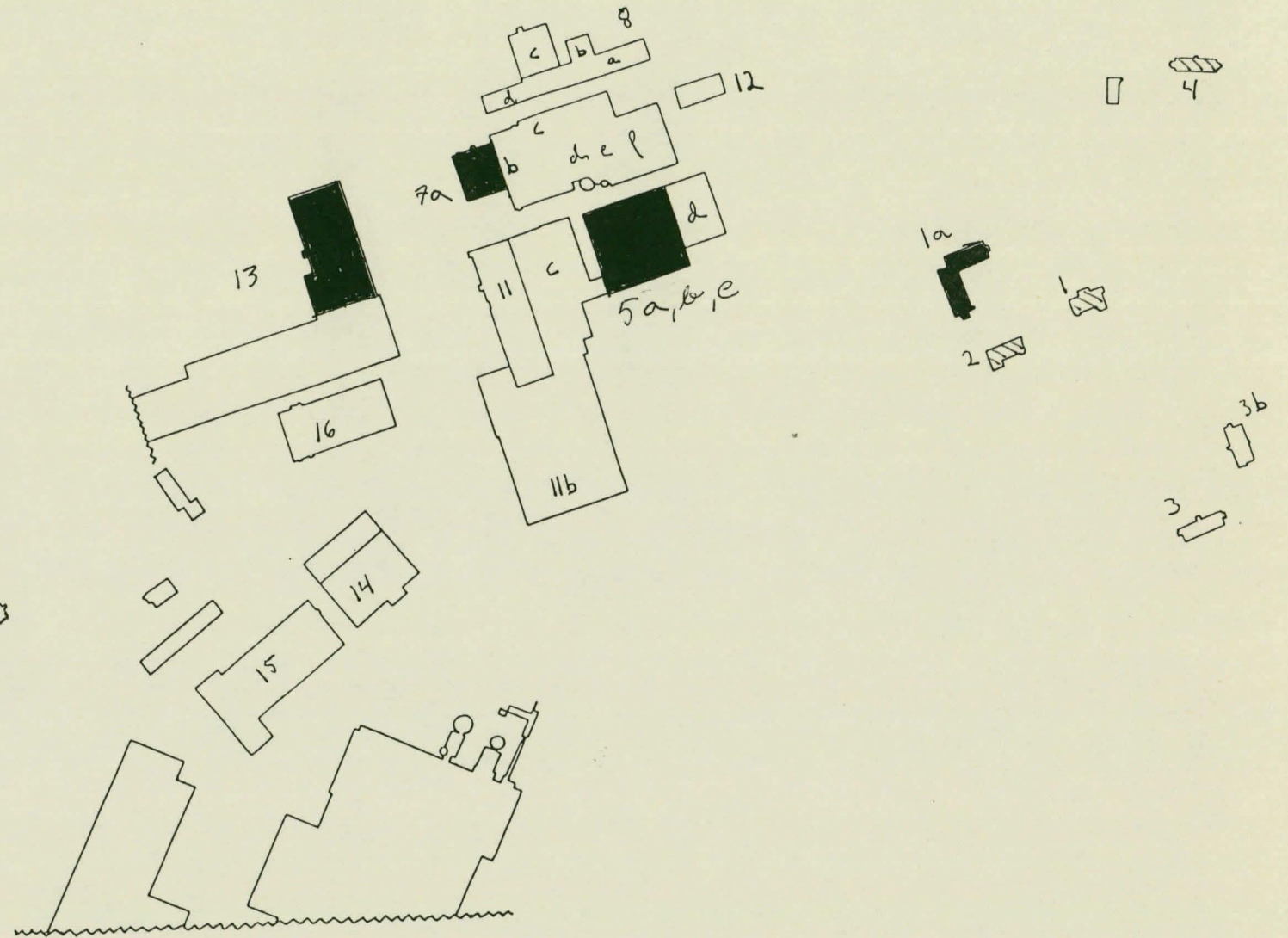
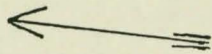
Säilytettäväksi suositeltavat Kemin tehtaiden teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Asuinrakennus (4), toimitusjohtajan vanha asunto (2), selluloosatehtaan johtajan vanha asunto (1).

Esitettävät toimenpiteet

Kaarikattoinen saharakennus on pyrittävä säilyttämään alkuperäiskäytössä. Vanhalle sulfiittiselluloosatehtaalle ja vanhan voima-aseman vanhimmalle osalle laitteistoineen on pyrittävä löytämään niiden säilymistä tukeva uusi käyttö. Tuotantotoiminnan vaatimat muutokset ovat mahdollisia.

Asuinrakennukset tai osa niistä tulisi säilyttää käytössä, muistumana Veitsiluodon saaren laajasta tehdasyhdyskunnasta.

37

RUTOLAN YLIVIENTILAITOS

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

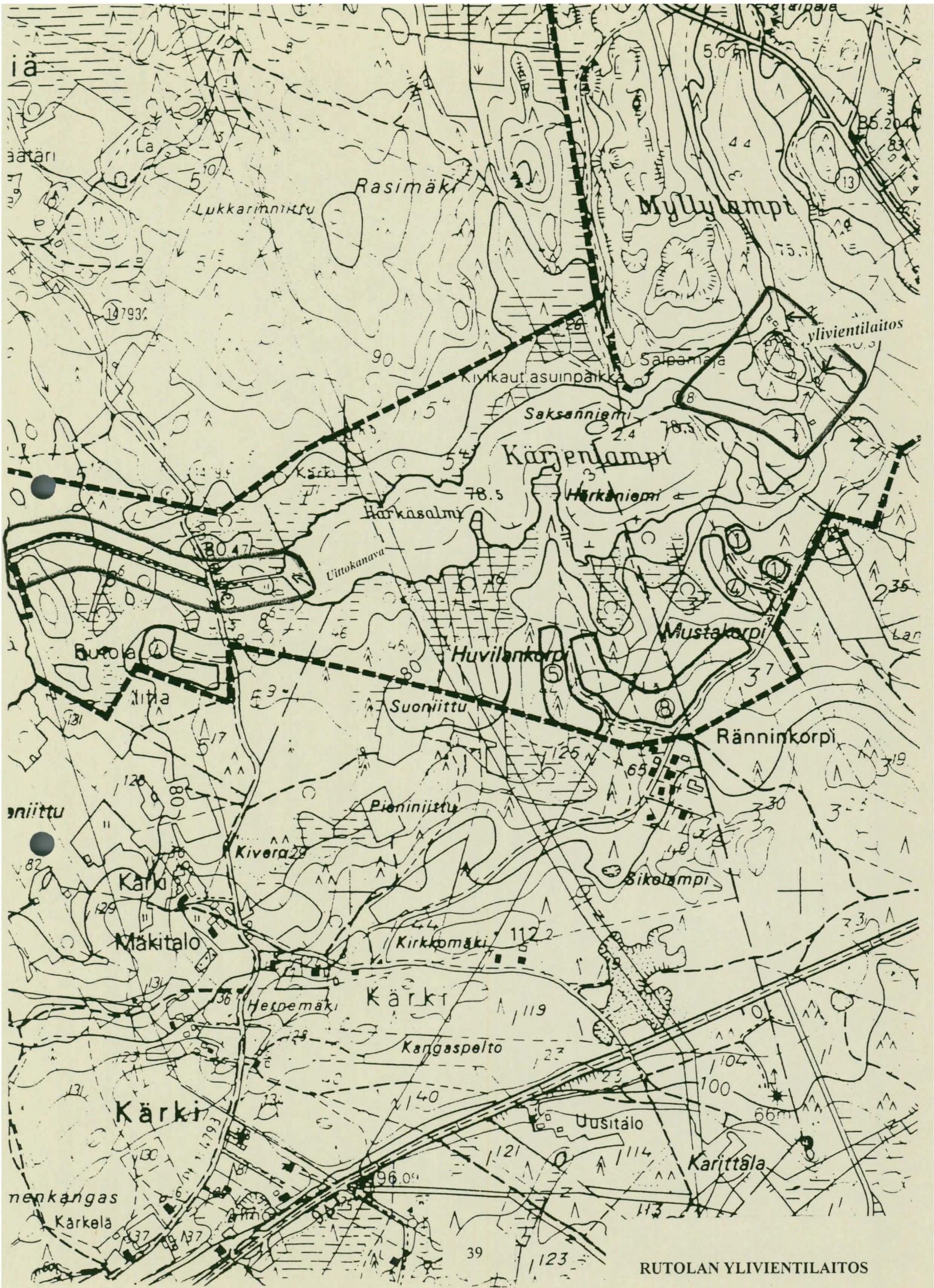
Rutolan ylivientilaitos oli W. Gutzeit & Co:n merkittävin yksittäinen rakennushanke yhtiön toiminta-alueen laajentamisessa Itä-Suomeen. Ylivientilaitoksen jäännökset ovat valtakunnallisesti merkittävä muistomerkki aikanaan teknisesti uraauurtavasta uittojärjestelmästä. Nuorempi ylivientilaitosrakennus on raunioitunut. Uittokourut ja kanava ovat osittain näkyvissä maastossa.

Muinaismuistoalue

Myllylammen ja Kärjenlammen välinen kannas
Kärjenlammen ja Kärjenlahden välinen uittokanava

Esitettävät toimenpiteet

Muinaismuistoalueen rakenteeltaan tuhoutumassa olevat jäännökset on dokumentoitava (mittauspiirustus, valokuvaus). Museoviraston rakennushistorian osasto selvittää mahdollisuudet sisällyttää työ vuoden 1997 tai 1998 dokumentointiohjelmaansa. Ylivientilaitoksen kunnostustoimenpiteiden tarve ja keinot havainnollistaa sen toimintaa on perusteltua selvittää. Tämä koskee erityisesti Myllylammesta Kärjenlampeen kulkevien uittokourujen päiden restaurointia.

LAITAATSILLAN TELAKKA SAVONLINNASSA

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Laitaatsillalla on Enson toimipaikkana erityistä kulttuurihistoriallista arvoa entisenä yhtiön Saimaan laivaston tukikohtana ja korjaustelakkana. Yhä jatkuva telakkatoiminta on merkittävä alueen kulttuurihistorialliseen arvoon liittyvä ja sen maisemakuvaa voimakkaasti leimaava tekijä.

Keskeisiä yksittäisiä rakennuksia varsinaisella telakka-alueella ovat tavaravarasto, puusepänpaja, levy- ja moottorinkorjauspaja sekä vanha voima-asema ja vinssihuone. Muita yksittäisesti merkittäviä rakennuksia varsinaisen telakka-alueen ulkopuolella ovat vanha paloasema sekä venevaja. Lotjaveistämön alueella sijaitseva Pantterilava on vinsseineen alkuperäistä vastaavassa asussaan. Rakennus edustaa laivanveistorakentamista 1920-luvulta ja liittyy kiinteästi telakka- ja veistämöalueeseen. Valtatien molemmilla puolilla sijaitsevilla voima- ja paloasemalla on maisemallista merkitystä alueen maamerkkeinä. Ne kuuluvat lisäksi telakka-alueen varhaisimpaan toimintaan.

Varsinaisen telakka-alueen ylemmille toimihenkilöille tarkoitettu asuinalue on selkeä ja yhtenäinen asuinaluekokonaisuus.

Säilytettäväksi esitettävät kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiset alueet

Ison ja pienen telakan alue

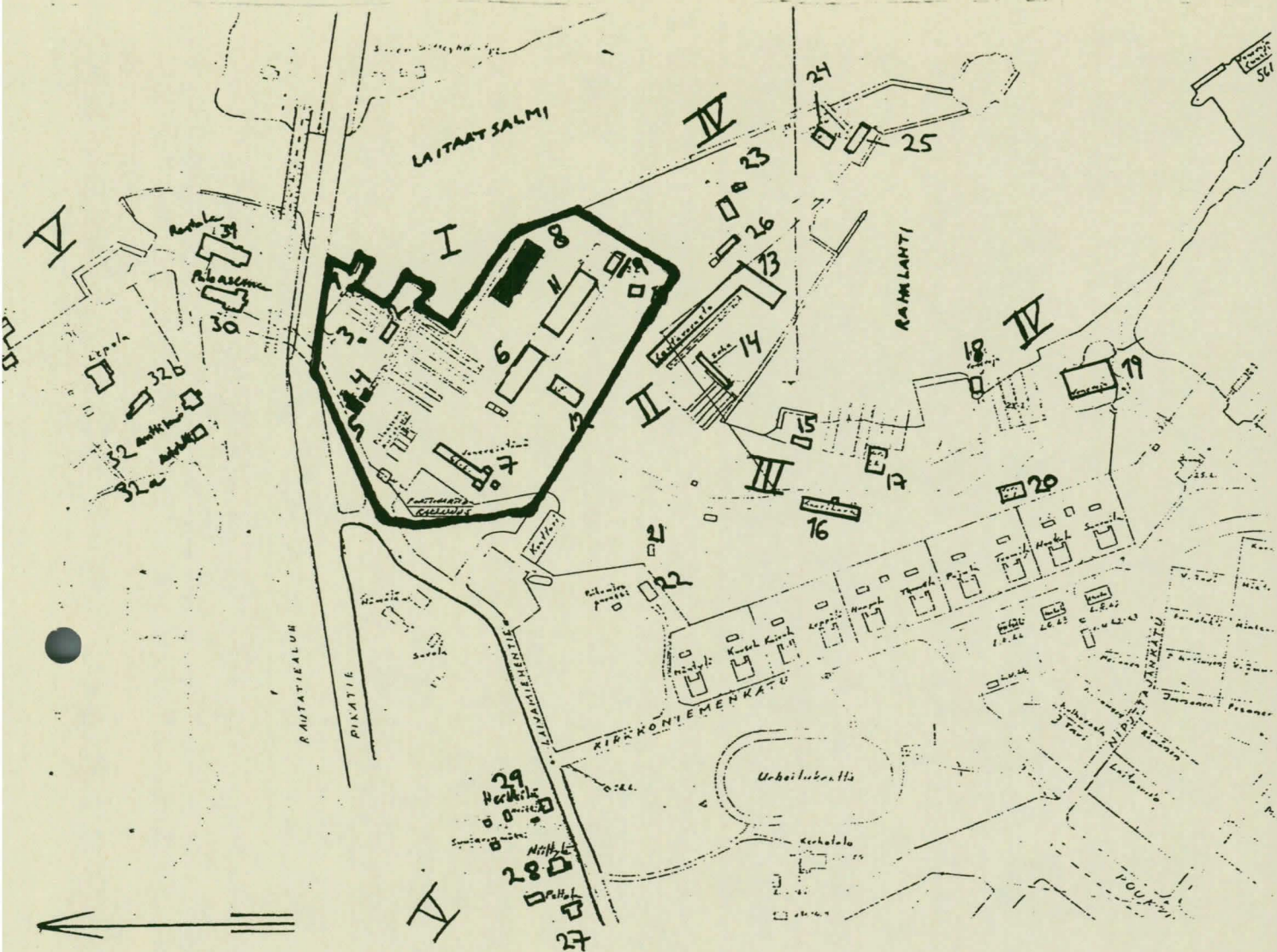
Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Tavaravarasto (8), voima-asema (5), vinssihuone (4)

Esitettävät toimenpiteet

Telakka-alueen ja valtatie 14:n pohjoispuolella olevien rakennusten suojelutavoitteet on määritelty Savonlinnan maakuntamuseon rakennusinventoinnissa vuonna 1991. Näiden tavoitteiden tulee olla alueen kehittämisen lähtökohtana.

Ison ja pienen telakan osalta on telakkatoiminnan jatkuminen ja sen ympäristöarvot huomioon ottava kehittäminen toivottavaa ja luontevaa ympäristön ja rakennusten säilymisen kannalta. Tämä pätee myös muihin kuin säilytettäväksi esitettyihin rakennuksiin.

LAITAATSILLAN TELAKKA SAVONLINNASSA

JOUTSENON HONKALAHDEN SAHA

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

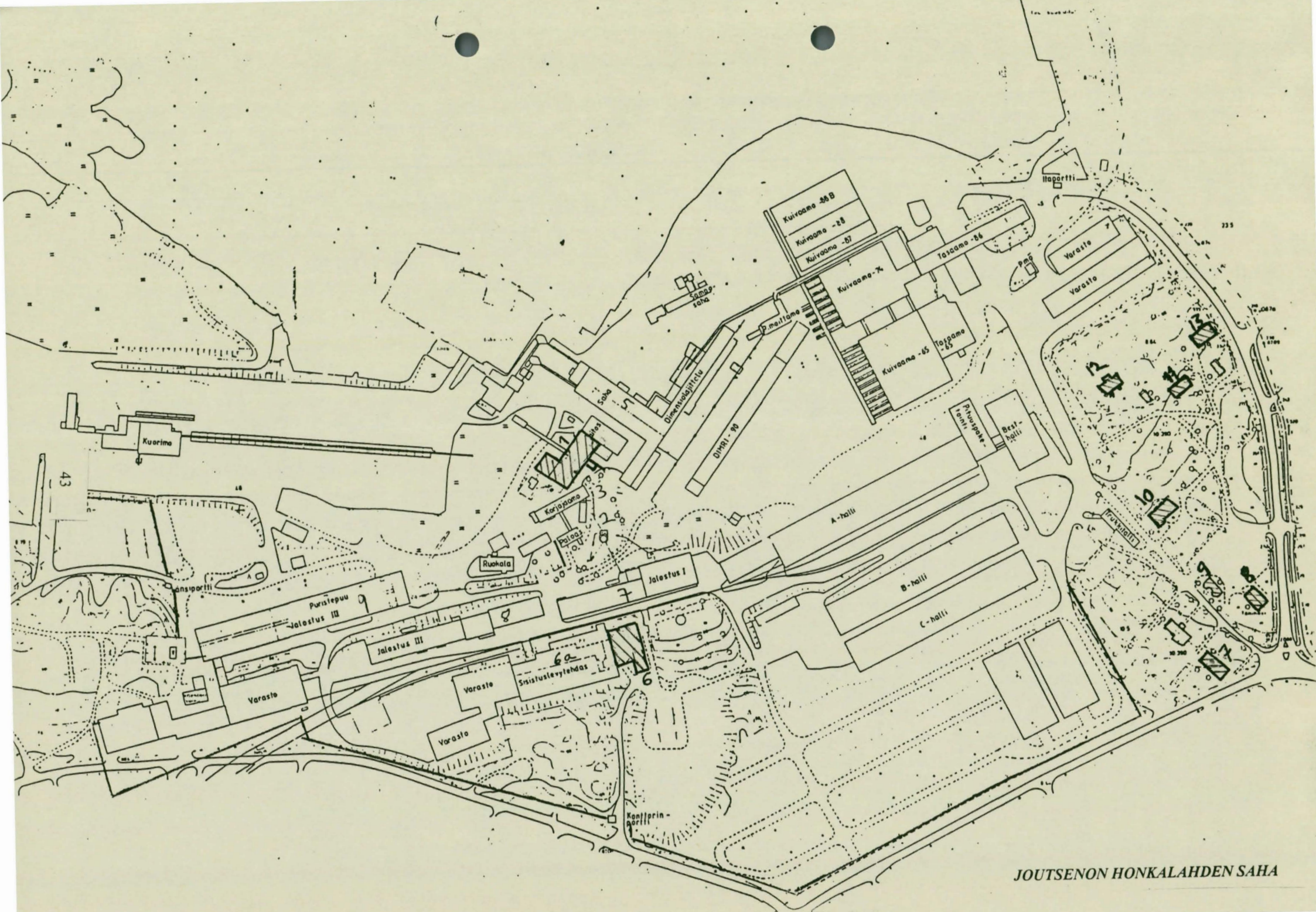
Honkalahden sahan vanhasta sahamiljööstä on säilynyt entinen, vuonna 1906 rakennettu ja 1920- ja 1940-luvulla laajennettu voimalaitos. Vanhemmalla asuinalueella yhtenäisen ja kerroksisen kokonaisuuden muodostavat vanha isännöitsijän asunto, Tyttölä ja Mälkniemi. Uudemman asuinalueen Suomi-talot jäsenyivät niin ikään yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Säilytettäväksi suositeltavat Joutsenon sahan teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Vanhan sahan voima-asema laajennuksineen ja laitteistoineen (1), konttori (6), rakennukset vanhalla ja uudella asuinalueella.

Esitettävät toimenpiteet

Asuinrakennukset ovat edelleen korjauskelpoisia. Konttorin ja voimalaitoksen nykyisenkaltainen käyttö turvaa niiden säilymistä.

JOUTSENON HONKALAHDEN SAHA

TOLKKISTEN VANHA SULFIITTISELLULOOSATEHDAS

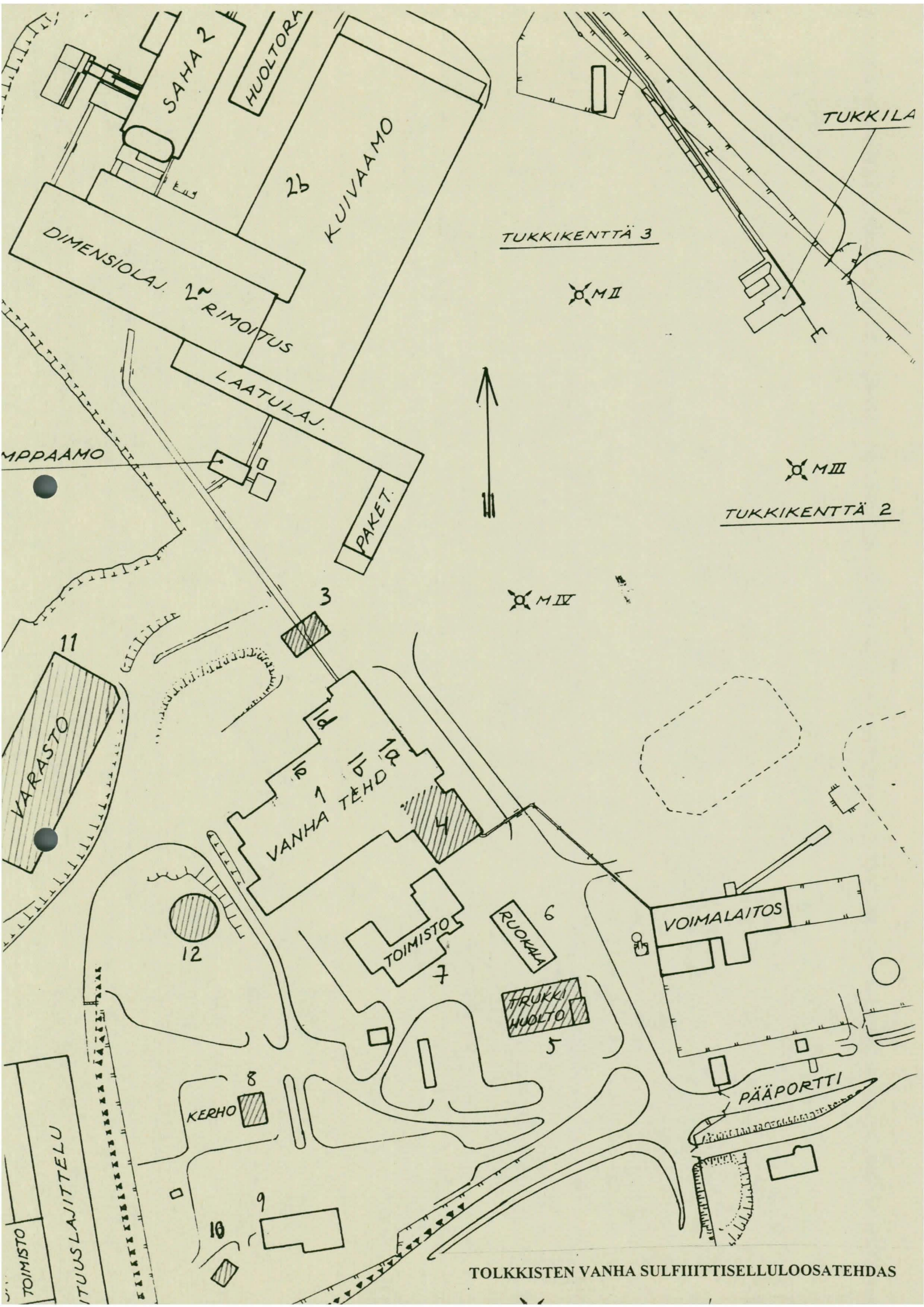
ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Tolkkisen tehtaalla on kulttuurihistoriallista merkitystä maamme viidentenä sulfiittiselluloosatehtaana. Vanha sulfiittiselluloosatehdas on huonokuntoinen ja sen laitteisto on purettu. Vanha höyryvoimalaitos on säilynyt niin laitteistoltaan kuin rakennukseltaankin alkuperäisen kaltaisena. Sahan konehuoneena toiminut puusepänverstas on alkuperäistä vastaavassa asussa. Kerhoksi muutettu vanha virkailija-asuinrakennus ja pienempi asuintalo ovat ainoat tehdasalueella säilyneet asuinrakennukset. Tolkkisten omaleimaiseen yhdyskuntaan kuuluvat muut tehtaan rakennuttamat asunnot on myyty yksityisille.

Säilytettäväksi suositeltavat Tolkkisten tehtaiden teollisuusperinnön kannalta keskeiset kohteet
Puusepänverstas (3), makasiinivarasto (11), höyryvoimakeskus (4), vanha spriitehdas (5), vesisäiliö (vattenborg, 12), Kerho (8), asuinrakennus (10)

Esitettävät toimenpiteet

Tolkkisten teollisuusalueen kokonaisuuden säilyttämiseen tähtäviä rakennussuojelullisia tavoitteita ei ole syytä enää asettaa. Säilytettäväksi esitetyt rakennukset eivät selluloosatehtaan lailla ole teollisen toiminnan vaatimien laajennusten tiellä.

TOLKKISTEN VANHA SULFIITTISELLULOOSATEHDAS

PATENIEMEN SAHAYHDYSKUNTA

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Historiallisesti merkittävästä Pateniemen suursahasta (1873 - 1990) on muistona poikkeuksellisen hyvin säilynyt sahayhdyskunta Perämeren rannan tuntumassa Oulun pohjoislaidalla. Tämä käsittää sahan vanhan konttorin, entisen työterveysaseman ja sahamuseona toimivan Nikkaripirtin muodostaman pihapiirin sekä työväenasuialueen. Ne jäsentyvät tiiviisti kahden, entiselle tuotantoalueelle johtaneen raitin varrelle. Erityisesti Tokantien asuinrakennukset muodostavat eheän ja ajallisesti monikerroksisen aluekokonaisuuden.

Säilytettäväksi esitettävät kulttuurihistorialliselta arvoltaan keskeiset alueet

Sahan vanhan hallinto- ja työväenasuialueen muodostama kokonaisuus

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Nikkarihirtti, vanha konttori (Keltainen konttori) ja entinen työterveysasema (Punainen konttori), sahan vanha ruokala, Tokantien asuinrakennukset 20,22,24 ulkorakennuksineen

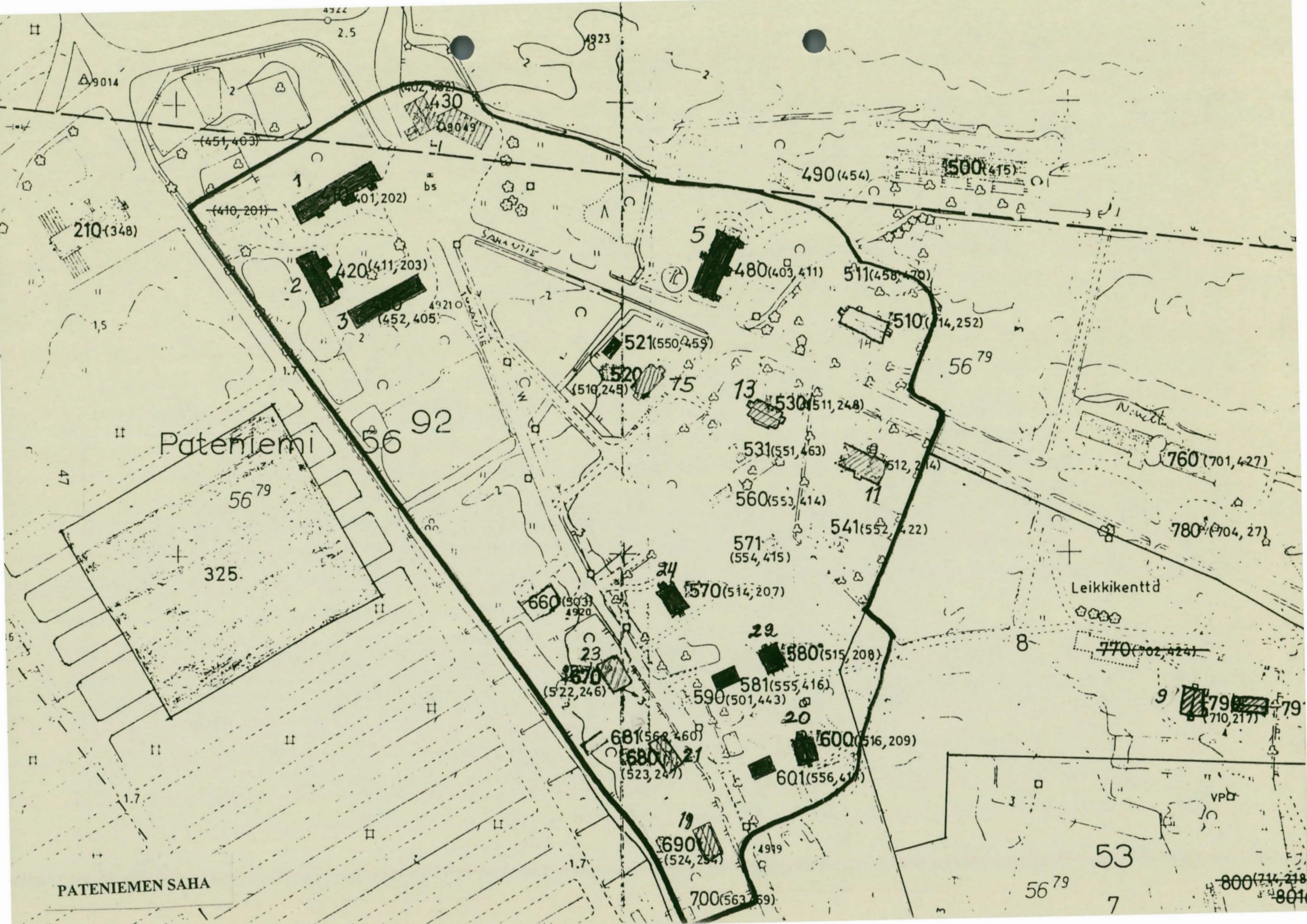
Säilytettäväksi suositeltavat Pateniemen sahan teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Tokantie 19, 21, 23; Sahantie 13, 15; Sahantie 9, Sahantie 11

Esitettävät toimenpiteet

Pateniemen sahan asuinaluetta tulee hoitaa yhtenäisenä alueena, jolle on mahdollista nykyistä asuinkäyttöä palveleva täydennysrakentaminen. Uudisrakentaminen soveltuu luontevimmin asuinalueen ja nykyisellään säilytettävän sahan hallintoalueen väliin.

Sahantie 9:lle ja Tokantie 23:lle tulisi löytää käyttö.

Pateniemi

PATENIEMEN SAHA

Leikkikentt'd

(451, 403)

(401, 202)

(411, 203)

(452, 405)

(550, 459)

(510, 248)

(403, 411)

(458, 470)

(414, 252)

(551, 463)

(553, 414)

(554, 415)

(514, 207)

(515, 208)

(555, 416)

(501, 443)

(568, 460)

(523, 247)

(516, 209)

(556, 417)

(524, 234)

(563, 259)

490(454)

500(415)

210(348)

760(701, 427)

780(704, 27)

770(702, 424)

790(710, 217)

800(711, 218)

2.5

4923

9014

430

09049

1

2

3

5

13

11

24

29

20

23

21

19

53

56⁷⁹

7

56⁷⁹

56⁷⁹

56 92

325

47

1.7

1.7

4919

vpa

SAHAUTIE

SAHAUTIE

SAHAUTIE

Nauetta

vpa

HYRYNSALMEN SAHAYHDYSKUNTA

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Hyrynsalmen saha muodostui lyhyehköstä toimikaudestaan (1950 - 1982) huolimatta Kainuun oloissa ainutlaatuiseksi, pienimuotoiseksi tehdasyhteisöksi. Kaarevan metsäraitin varrelle sijoittuvat asuinrakennukset muodostavat yhtenäisen ja tiiviin sahayhdyskunnan 1950-luvulta. Vastaavaa kokonaisuutta ei ole tiedossa muualla Kainuussa.

Sahan pistoraidetta 1950-luvun alussa rakennettaessa tehtiin lautatarha-alueella muinaisjäännöslöytö. Myöhemmissä kaivauksissa paikka osoittautui kivikautiseksi asuinpaikaksi.

Muinaismuistoalue

Kivikautinen asuinpaikka entisellä lautatarha-alueella.

Säilytettäväksi suositeltavat Hyrynsalmen sahan teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

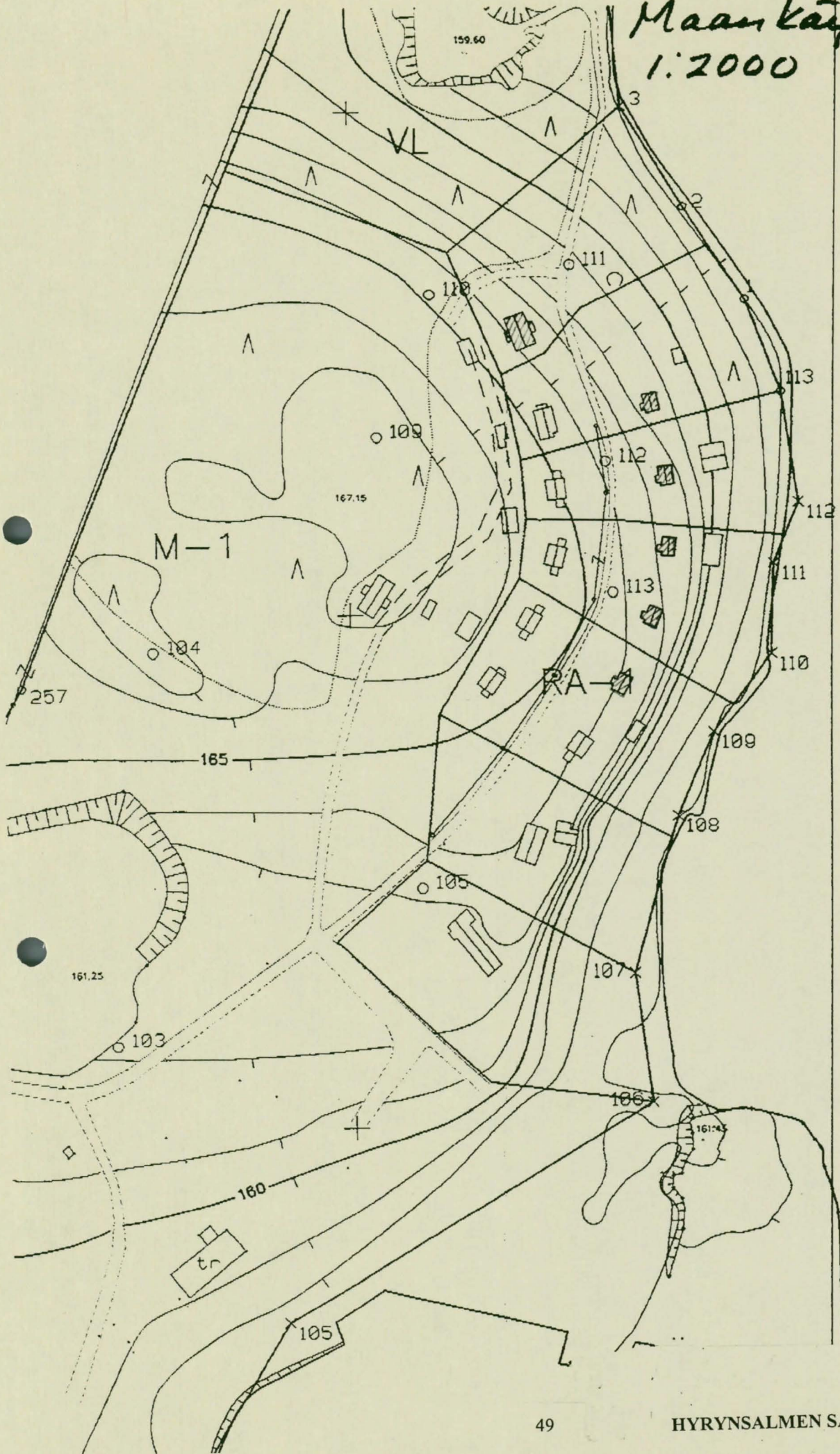
Viisi yhden perheen taloa, poikamiesasuntola

Esitettävät toimenpiteet

Muinaismuistolain rauhoittamaa kivikautista asuinpaikkaa koskevissa asioissa on oltava yhteydessä Museoviraston arkeologian osastoon.

Viiden yhden perheen talon muodostaman kokonaisuuden säilyminen varmistetaan alueelle laadittavaksi aiotussa rantakaavassa. Myös poikamiesasuntola on pyrittävä hyödyntämään osana alueen elävöittämistä.

Maan käyttöluennon
1:2000

ENTINEN TORNATOR OY:N LAHDEN RULLATEHDAS

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Tornator Oy:n Lahden rullatehdas on Suomen vanhin tiilinen rullatehdas ja yksi viidestä Suomessa säilyneestä rullatehtaasta, joita oli kaikkiaan 24. Yhtiön kahdesta rullatehtaasta Lahden tehdas oli tärkein. Rullatehdas ja siihen liittyvä nuorempi puusepäntehtas muodostavat ajallisesti monikerroksisen ja toiminnallisesti monipuolisen tehdasympäristön. Siihen kuuluva isännöitsijän asunto piharakennuksineen ja pihapiireineen edustaa muuttuneenakin viime vuosisadan lopun ylemmille toimihenkilöille tarkoitettua asuntorakentamista. Työväen asuinrakennukset on purettu.

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

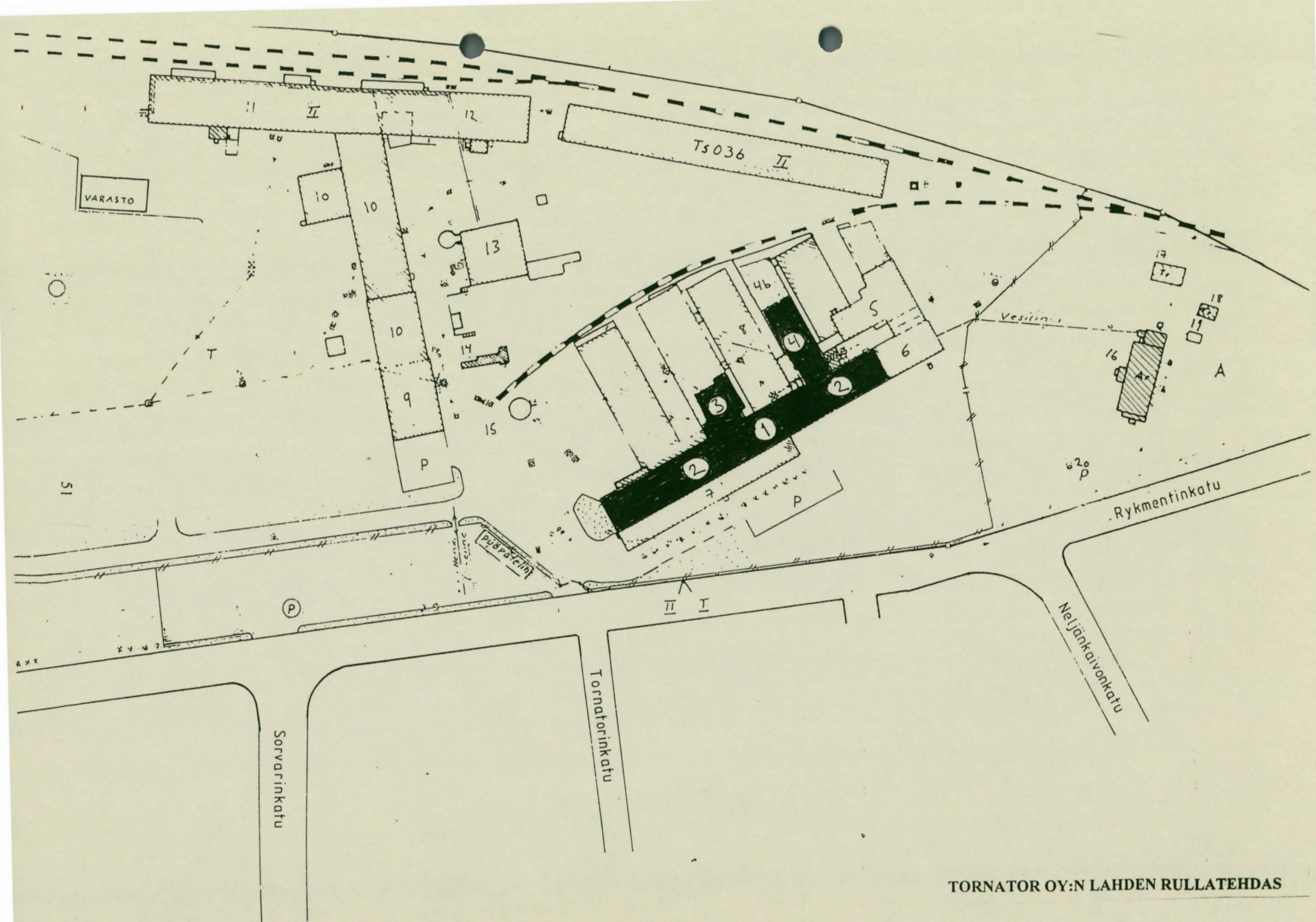
Vanha rullatehdas

Säilytettäväksi suositeltavat Lahden rullatehtaan teollisuusperinnön kannalta tärkeät kohteet

Isännöitsijän asuinrakennus pihapiireineen.

Esitettävät toimenpiteet

Rullatehtaan vanhimpien osien kulttuurihistoriallinen arvo on kohennettavissa uusimpia kevytrakenteisiä halleja poistamalla.

TORNATOR OY:N LAHDEN RULLATEHDAS

KÄYHKÄÄNHÖVI JA RULLATEHDAS

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

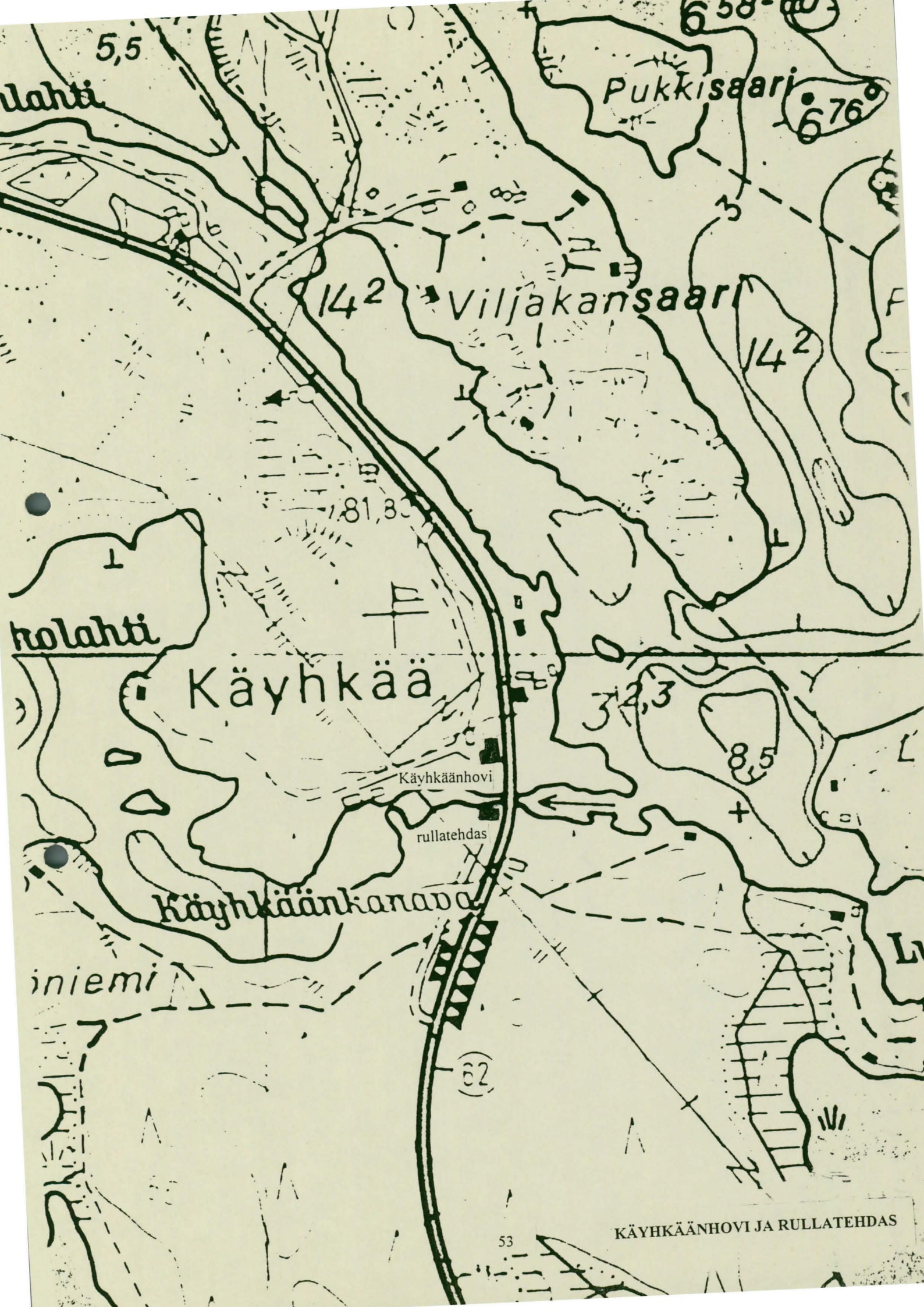
Ruokolahdella sijaitsevat Käyhkäänhovin päärakennus, rullatehdas sekä kanava muodostavat hyvin säilyneen asumisen, vesiliikenteen ja varhaisen metsäteollisuuden ympäristön. Rullatehdas on harvoja säilyneitä puisia tehdaslaitoksia sekä Suomen vanhin viidestä säilyneestä rullatehtaasta.

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Käyhkäänhovi ja rullatehdas

Esitettävät toimenpiteet

Käyhkäänhovin ja rullatehtaan nykyisen kaltainen käyttö turvaa niiden säilymisen.

5,5

lahti

658

Pukkisaari

676

142

Viljakansaari

142

81,80

lahti

Käyhkää

Käyhkäänhoivi

rullatehdas

32,3

8,5

Käyhkäänkanava

niemi

62

53

KÄYHKÄÄNHOIVI JA RULLATEHDAS

ILOMANTSIN MÖHKÖN RUUKKI

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Möhkön ruukki on muinaismuistolain suojaama muinaisjäännösalue. Entisen ruukinalueen tuotantorakennukset ovat pääosin hävinneet, mutta niiden jäännöksiä on yhä runsaasti. Tästä huolimatta Möhkön ruukki on yksi tärkeimmistä suomalaiseseen järvimalmiruukkitoimintaan liittyvistä muistomerkeistä.

Muinaismuistoalue

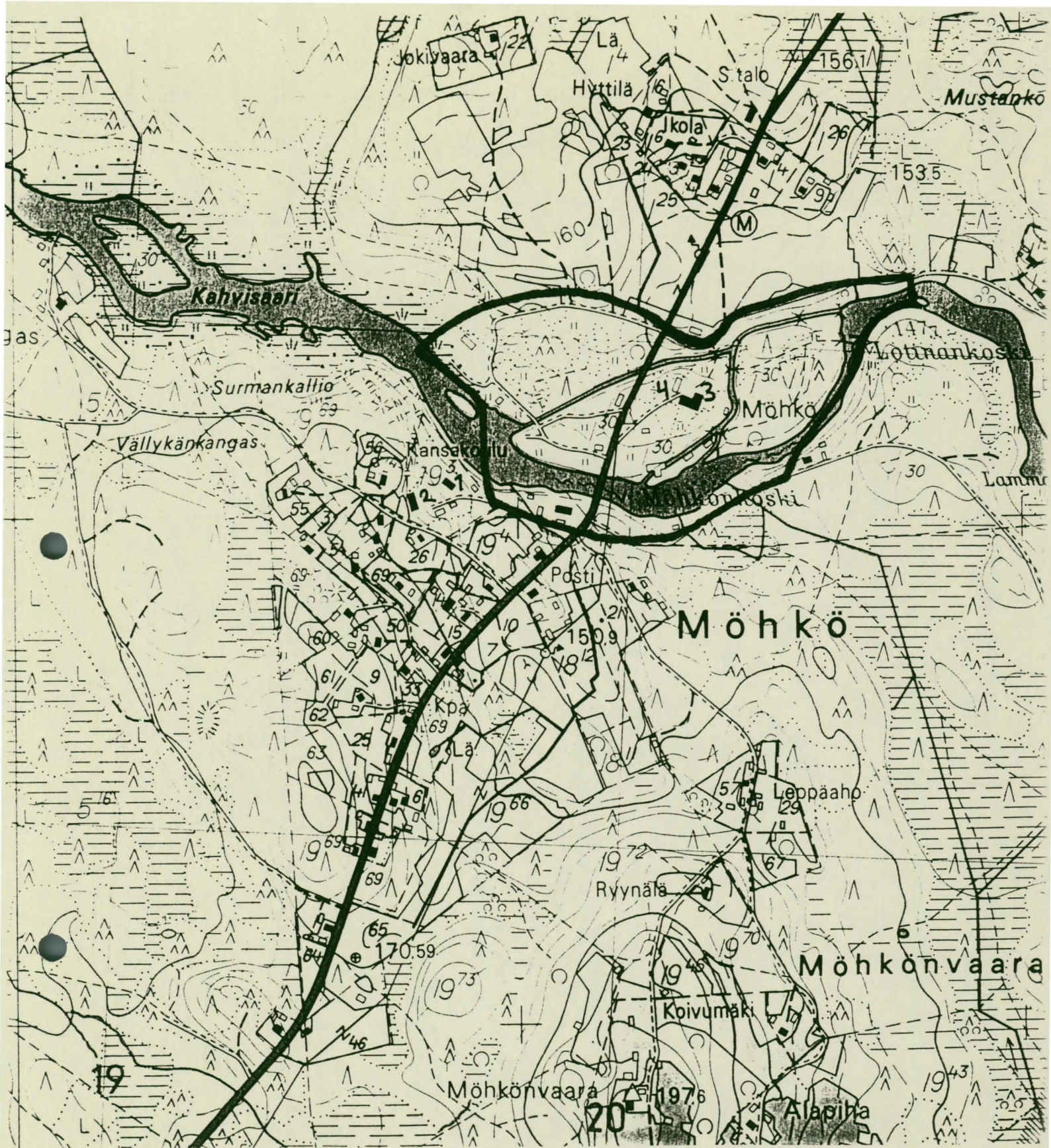
Möhkön ruukinalue

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Vanha ruukinkoulu (2), ruukin vanha päärakennus (3), vanha ruukinpuoti (4)

Esitettävät toimenpiteet

Alueen vakiintunut nähtävyysskäyttö turvaa parhaiten rakennusten säilymisen ja ylläpidon.

Alustava muinaismuistoalueen rajausta, joka perustuu tutkija Erkki Härön, Museovirasto joulukuussa 1996 määrittelemään alueeseen.

Ilomantsin Möhkön ruukki

ILOMANTSIN KÄENKOSKEN RUUKKI

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Käenkosken entinen järvimalmiruukki on muinaismuistolain suojaama muinaisjäännösalue. Kaikki varhaiseen rautateollisuuteen liittyvät tuotantolaitosten ja laitteiden rauniot ovat todennäköisesti jäljellä. Tämä tekee alueen erityisen arvokkaaksi. Enso Oy omistaa muinaismuistoalueen eteläisen osan ja muinaismuistoalueen pohjoisosassa olevan varastomakasiinin.

Muinaismuistoalue

Käenkosken ruukinalue

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö

Ruukin varastomakasiini

Esitettävät toimenpiteet

Muinaismuistoaluetta koskevissa toimenpiteissä on neuvoteltava museoviraston rakennushistorian osaston kanssa. Museovirasto on esittänyt ruukin raunioiden restauroinnin käynnistämistä vuonna 1997 valtion työllisyysmäärärahoihin.

Varastomakasiinin ja sen maapohjan omistustilanne selvitetään.

1:5000

A = uusi tie

B = veneranta

C = katkaistu tie ja uusi mökki

● Rasteroitu alue = muinaismuistoalue

LÄHDE:

Ilomantsin Käenkosken rautaruukin muinaismuistoalueen määrittely
 Tutkija Karim Peltonen, Museovirasto 27.8.1996

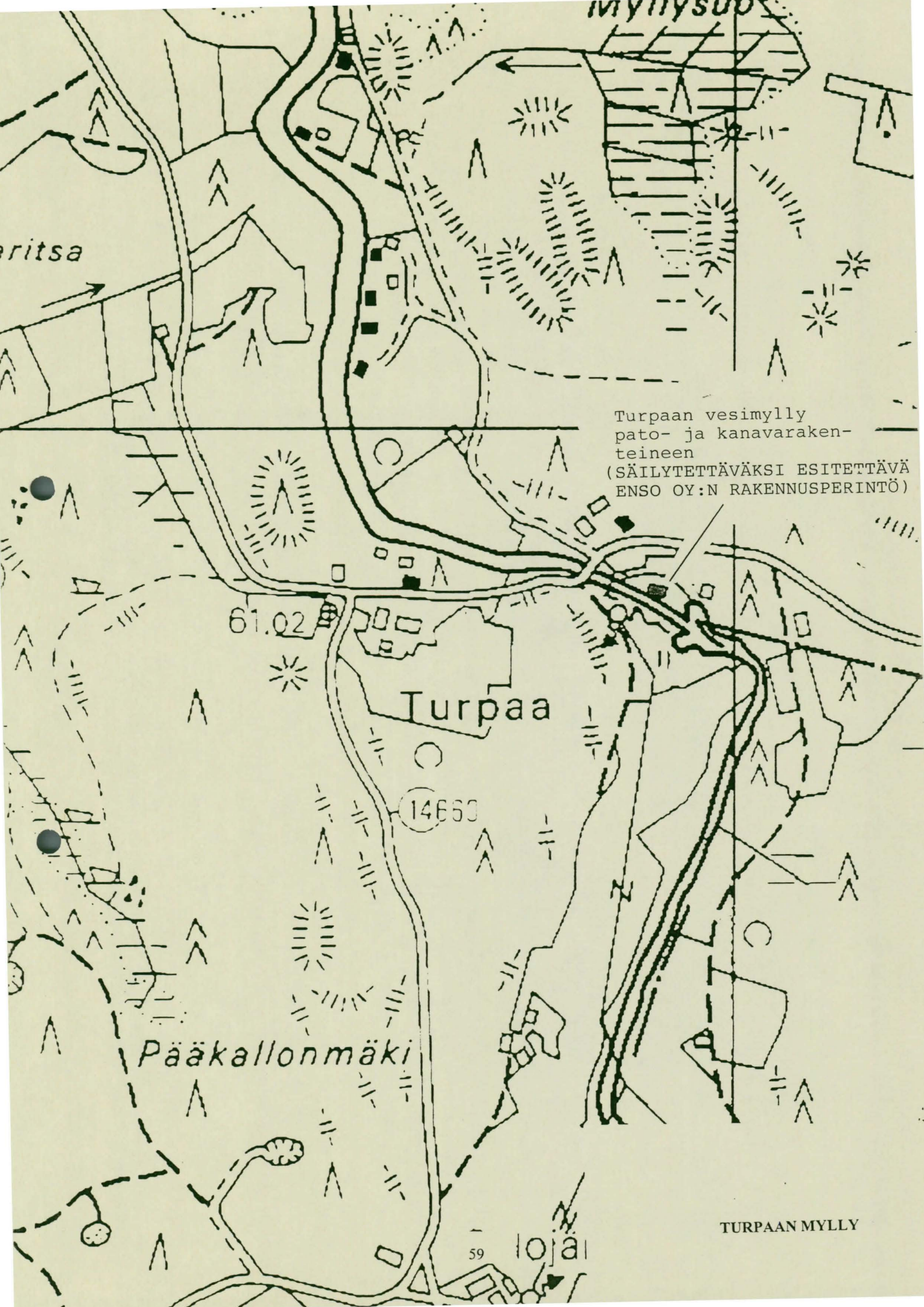
TURPAAN MYLLY

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIAALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Anjalankoskella sijaitseva Turpaan vesimylly on tiettävästi parhaiten säilynyt vesimylly Kymenlaakson alueella. Se on myös Keisarinkosken sahan ohella ainoa teollisuusperinnöltään rikkaan Summanjoen varrella säilynyt tuotantorakennus.

Säilytettäväksi esitettävä Enso Oy:n rakennusperintö
Mylly pato- ja kanavarakennelmineen

Esitettävät toimenpiteet
Myllyrakennus ympäristöineen tulee kunnostaa Kymenlaakson teollisuusperinnekohteeksi.

Turpaan vesimylly
pato- ja kanavaraken-
teineen
(SÄILYTETTÄVÄKSI ESITETTÄVÄ
ENSO OY:N RAKENNUSPERINTÖ)

Turpaa

Pääkallonmäki

TURPAAN MYLLY

59 lojal

KYTÄJÄN KALKKIVUORI

ALUEEN JA RAKENNUSTEN KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT JA TOIMENPITEET

Kytäjän kalkkivuoren kalkkivilouhos, kalkinpolttouunit ja tervahauta ovat muinaismuistolain suojaamia historiallisen ajan muinaisjäännöksiä. Nykyinen virkistysmajarakennus liittyy mitä todennäköisimmin louhoksen toimintaan.

Muinaismuistoalue

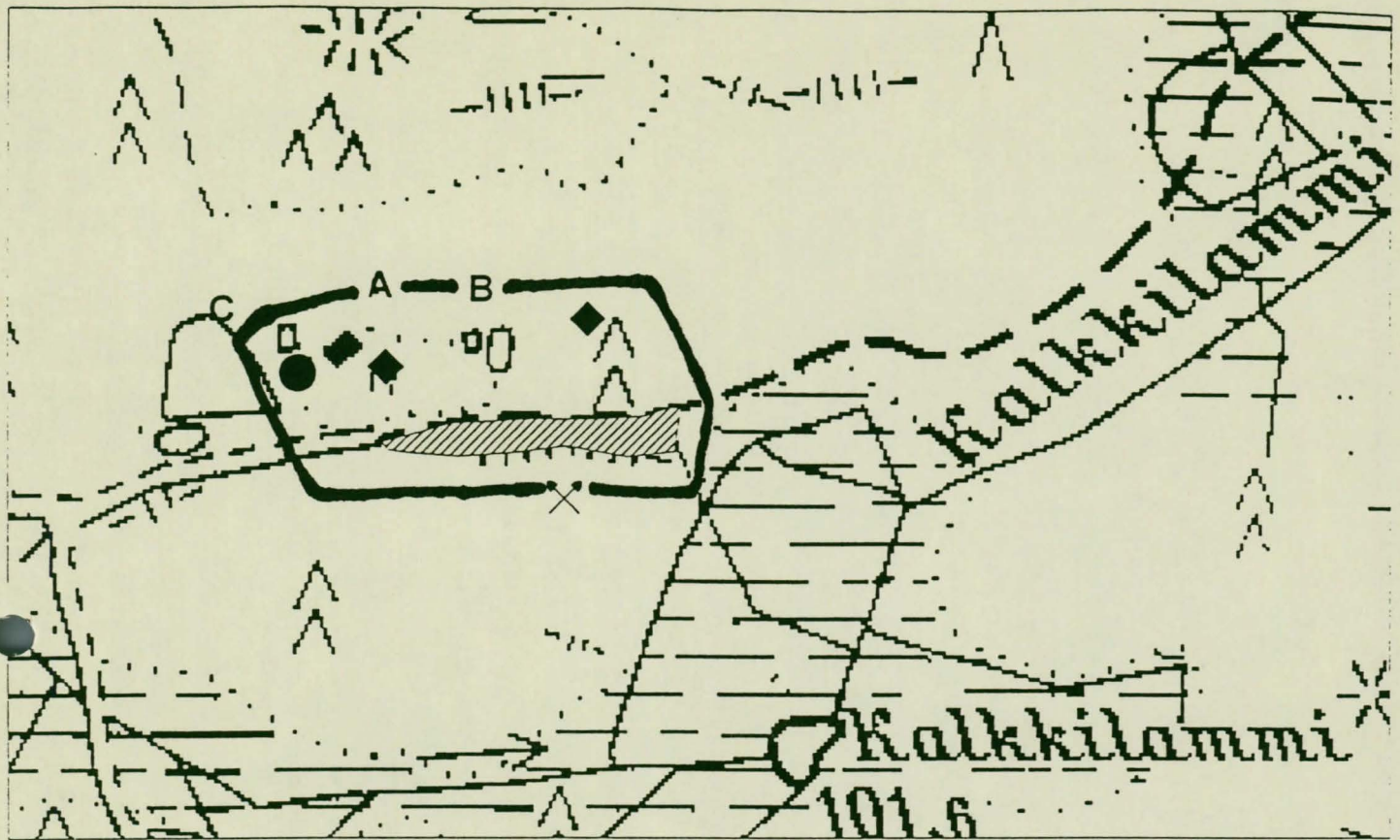
Kalkkilouhos ja sen pohjoispuoliset kalkinpolttouunit ja tervahauta

Säilytettäväksi suositeltava Kytäjän kalkkivuoren teollisuusperinnön kannalta tärkeä kohde
Virkistysmaja

Esitettävät toimenpiteet

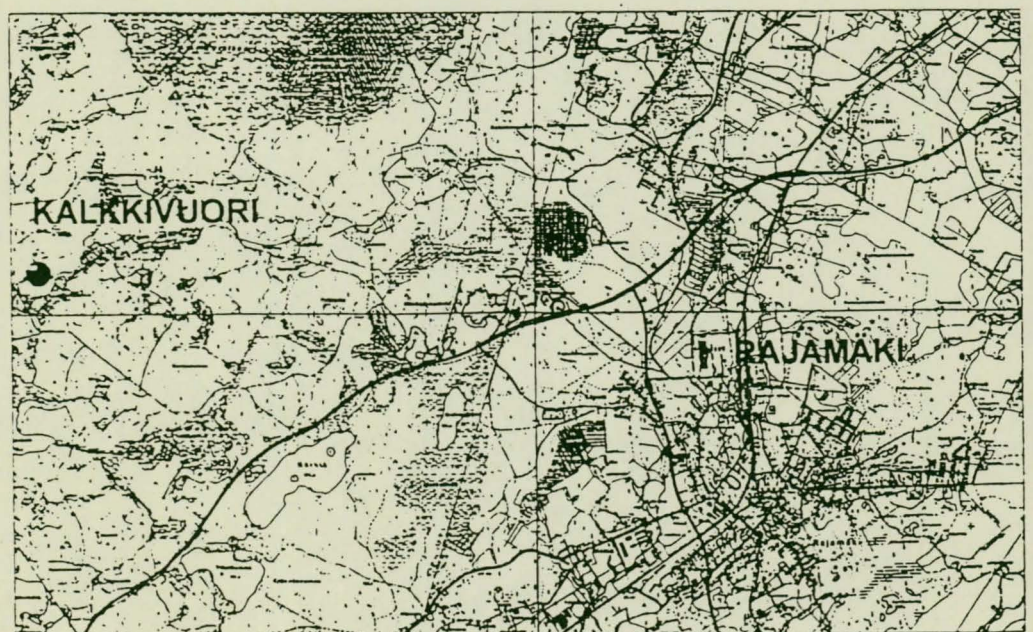
Muinaismuistoaluetta koskevissa toimenpiteissä on neuvoteltava Museoviraston rakennushistorian osaston kanssa.

Hyvinkään Kalkkivuori

- A Enso Oy:n virkistysmaja
- B saunarakennus
- C Savusauna

- Tervahauta
- ◆ Kalkkiuunit
- × Kalkkilouhos

Muinaismuistoalueen rajauksessa käytetty tutkija Karim Peltosen, Museovirasto matkakertomuksen 5.12.1996 karttaa.